

STRAATKINDEREN IN BELGIË EEN ONDERZOEK NAAR HUN AANTAL, HUN SAMENSTELLING EN LEEFOMGEVING

*Dominique Gillebeert
Tom Claes¹*

SUMMARY - This article provides a systematic overview, as clear and complete as possible, of the available quantitative and qualitative information on 'street children' in Belgian society. Questions asked are: How many street children are there in Belgium and its big cities? Who are the street children and which organizations try to do something for those children? What are the conditions in which these children live? In order to be able to answer these questions the concept of 'street child' is explored, deconstructed and reconstructed again, as it is very important to know exactly what and who is investigated. The quantitative data is complemented with the results of an exploratory qualitative research conducted by Dominique Gillebeert. The authors strongly urge for much needed further research.

Inleiding

In 1999 werd in het Antwerpse Lobroekdok een sporttas opgevisst met daarin het gruwelijk verminkte lijk van Puia, een negenjarig Roemeens jongetje. Puia leefde 'op straat'. De moord op dit 'straatkind' en de media-aandacht errond trok plots de aandacht op de anonieme straatkinderen. Puia had een gezicht, was geen abstract begrip en was daardoor moeilijk weg te denken. Toch ebde de aandacht snel weg.² Puia mocht dan wel een straatkind zijn geweest, maar - zo dachten velen - dan toch maar één van de zeer zeldzame 'straatkinderen' die België liever arm dan rijk is? Straatkinderen lijken blijkbaar moeilijk te passen in het beeld van onze verzorgende samenleving. Zo had een studie, die een jaar eerder aan de VUB werd uitgevoerd, uitgewezen dat er in België helemaal geen straatkinderen bestonden.³ Het Brusselse onderzoek bevestigde het standpunt van het beleid: in België bestaan geen straatkinderen. De Belgische officiële autoriteiten beweren bijvoorbeeld dat het moeilijk te geloven is dat straatkinderen in ons land zouden kunnen voorkomen daar er zo'n brede waaier van sociale diensten bestaat. (Council of Europe, 1992-1993: 29) Het sterke geloof in de eigen verzorgingsstaat creëert het vertekende beeld dat het als het ware onmogelijk is om door de mazen

¹ Het onderzoek waar dit artikel op is gebaseerd is uitgevoerd door de hoofdauteur, Lic. Dominique Gillebeert, en door haar uitvoerig gepresenteerd in haar licentiaatsverhandeling: "My place-their place. De plaats van straatkinderen in de Belgische samenleving en meer specifiek in Antwerpen", Gent, 2002. Alle verdere informatie betreffende het onderzoek en verdere communicatie verloopt via haar: do_gillebeert@gmx.net

Tom Claes is als docent verbonden aan de vakgroep Filosofie en Moraalwetenschappen van de Universiteit Gent.

² Galle, C., "Straatkinderen hebben weer een thuis. Antwerps stadsbestuur vindt na lang zoeken onderkomen voor opvangproject", De Morgen, (vrijdag 31 augustus 2001)

³ Bogacrt, P.J., "VUB-studie vindt geen straatkinderen in Brussel", De Morgen, (18 augustus 1998)

van het net te vallen. Men lijkt ervan uit te gaan dat voor iedereen die hulp nodig heeft, voldoende opvangmogelijkheden bestaan. Straatkinderen leven in Rio, in Kinshasa, in Moskou en andere grote steden, ver weg in landen waar er geen adequaat sociaal vangnet voor hen bestaat. Maar niet in België...

Wie zoekt, die vindt. Zo gaat het spreekwoord. Wat je echter zal vinden, hangt in belangrijke mate af van wat je precies zoekt. Wie in de Belgische steden en straten op zoek gaat naar straatkinderen zoals we die in de ontwikkelingslanden aantreffen zal deze uiteraard niet vinden. Definities zijn in dit opzicht belangrijk. Ze zijn een heuristisch middel om onderzoek te sturen. Het Brusselse onderzoek ging uit van een zeer enge definitie van wat een 'straatkind' is: een kind dat 24 uur op 24 uur op straat leeft en slaapt. Het is inderdaad zo dat er op onze straten nagenoeg geen kinderen zijn die voor een langere periode dag en nacht op straat leven. Maar daar gaat het ons inziens op zich niet om.

Het is namelijk een feit dat er ook in België een groep kinderen bestaat die een groot deel van hun tijd op straat doorbrengt. Deze kinderen worden met een groot aantal belangrijke problemen geconfronteerd. Die kinderen zijn er. Die zie je, als je je hoofd niet de andere kant opdraait. Naar aanleiding van hen werd er in Rotterdam aan de alarmklok getrokken.⁴ We menen dat ook voor die kinderen iets moet worden gedaan. Dit is de *waardegeladen* achtergrond van dit artikel. In plaats van op zoek te gaan naar straatkinderen in de strikte zin van het woord (waarvan vooraf kon worden vermoed dat ze niet in grote getale zouden worden gevonden), had men beter onderzoek gedaan naar die kinderen, naar hun levenswijze, naar waar voor hen de knelpunten zitten,... Zodat men dan die kinderen iets kan bieden. Maar wie zou zich willen inzetten voor een blijkbaar onbestaande groep van kinderen?

Wie voor deze groep van kinderen iets wil ondernemen, heeft weinig aan stereotiepe definiëringen van straatkinderen. De kinderen zelf nog minder. Het effect immers van deze stereotyperingen is dat de Belgische straatkinderen tweemaal 'verdwijnen': een eerste maal uit het blikveld van de samenleving, een tweede maal uit het blikveld van het wetenschappelijk onderzoek. Beide verdwijningen bestendigen elkaar: de samenleving kan de straatkinderen blijven negeren omdat het wetenschappelijk onderzoek hen niet vindt, en verder wetenschappelijk onderzoek wordt niet nodig geacht omdat straatkinderen geen bestaand maatschappelijk probleem zijn — hooguit een irritatie op een zomers terrasje.

De *wetenschappelijke* bijdrage van dit artikel situeert zich zowel op het vlak van theorievorming omtrent straatkinderen als op het vlak van de verzameling van empirische gegevens. Na een analyse van enkele vaak gebruikte definities en de formulering van een heuristisch en maatschappelijk relevante omschrijving van het straatkind presenteren we het beschikbare cijfermateriaal. Deze koele cijfers zullen vervolgens ingekleurd worden door de deelgroepen van de straatkinderen te belichten en door een overzicht van de resultaten van een kwalitatief onderzoek naar de straatkinderen uit Antwerpen.

⁴ ibidem

Deze eerste beeldvorming is uitermate belangrijk. Precieze informatie over het fenomeen straatkinderen in het algemeen en in het bijzonder voor België is echter niet voorhanden of is dat slechts in zeer beperkte mate. De feitelijke kennis die over het fenomeen bestaat, steunt grotendeels op de ervaring van de niet-gouvernementele *grassroots*. Dit is niet zo verwonderlijk omdat officiële structuren vaak vergeetachtig en onopmerkzaam blijven voor het straatkinderenfenomeen. Het straathoekwerk, sociale projecten en andere organisaties die zich bekommeren om sociale fenomenen lijken het fenomeen veel meer te erkennen, omdat ze dagelijks geconfronteerd worden met de realiteit die een iets ander beeld naar voor brengt. De meeste informatie, op sommige uitzonderingen na, heeft echter, daar ze grotendeels op de ervaringen van *grassroots* steunt, een meer individueel en anekdotisch karakter en toont een gebrek aan kwantitatieve en kwalitatieve analyse.

Een andere reden voor het zo goed als ontbreken van betrouwbare informatie is het feit dat straatkinderen per definitie mobiel en daarom moeilijk op te sporen. Vaak staan de kinderen wantrouwig tegenover publieke autoriteiten en volwassenen in het algemeen. (Council of Europe, 1994: 27-29; Agnelli, 1986: 34; Bruylandt, 1997: 19-21) Dit bemoeilijkt het verzamelen van consistente en uitgebreide data. Kinderen van illegale immigranten bijvoorbeeld kunnen heel vaak niet naar school gaan en blijven daardoor verwijderd van vele bestaande structuren.

Het ontbreken van systematische kennis over het straatkinderenfenomeen heeft zoals we hoger reeds signaleerden een belangrijke impact op het niveau van zowel het wetenschappelijk onderzoek als op vlak van het beleid maar ook op de publieke opinie.

Vele *onderzoekers* en *beleids mensen* zijn niet op de hoogte van hoe het dagelijkse leven van de kinderen over wie dit artikel gaat eruit ziet, wat de ervaringen zijn van die kinderen en van de mensen die met deze kinderen samenwerken, enzovoort. Het gevolg is dat daardoor de noodzaak om het fenomeen te onderzoeken en oplossingen te creëren niet bij de mensen doordringt die iets kunnen ondernemen door hun functie of de macht waarover ze beschikken. Wanneer er dan toch een of andere beslissing wordt genomen, naar aanleiding van een pijnlijke gebeurtenis bijvoorbeeld (zoals de dood van Puia), gebeurt dit zonder over de nodige informatie te beschikken. Of men zet naar aanleiding van verontrustende cijfers die in één of ander rapport verschijnen plots een onderzoek op touw. Dit gebeurt dan echter vanuit een schrikreactie die mensen nog verder in hun visie drukt: vernieuwend is het onderzoek op die manier niet en meestal bevestigt de uitkomst de reeds bestaande idee.

Verder heeft het ontbreken van deze kennis ook een belangrijke impact op de *publieke opinie*. In België, zoals in de meeste Europese landen, werd de publieke opinie zich de laatste zes, zeven jaar bewust van de aanwezigheid van straatkinderen. Dit was onder andere het gevolg van het toenemen van de zichtbaarheid van kinderen die veel op straat rondhangen, maar ook door de aandacht die de media af en toe aan het fenomeen schenkt. Wanneer de overheid en onderzoekers het fenomeen over het hoofd zien en geen duidelijke systematische kennis verwerven, bestaat het gevaar dat de publieke opinie zich blind staart op wat ze 'zien' en op de vooroordelen die daarmee samenhangen. Ze kan geen kritische ingesteldheid ontwikkelen tegenover datgene wat in de pers

verschijnt. Bovendien zou men ten onrechte uit het afwezig zijn van wetenschappelijke informatie kunnen besluiten dat het fenomeen geen aandacht verdient en niet ernstig moet worden genomen.

Niets van dit alles komt het reële straatkind in België ten goede. De straten van Antwerpen, Brussel of Gent zijn niet deze van Buenos Aires of Mexico Stad. De problemen van de kinderen zijn er daarom niet minder belangrijk om.

1. Wat is een straatkind?

Vooraleer we informatie over het fenomeen straatkinderen kunnen zoeken en verzamelen is het nodig duidelijk te maken wat we onder straatkinderen verstaan. Immers, tegenstrijdige opvattingen en informatie over het fenomeen zijn zeker niet ongewoon. Het onderzoek naar het straatkinderenfenomeen zit vol met contradicties op vlak van definitie, onderzoeksmethodes, resultaten, schattingen van het aantal, enzovoort. Dit duidt meestal niet zozeer op een verkeerde aanpak maar maakt vooral duidelijk hoe complex het fenomeen is en hoe belangrijk het is omzichtig met informatie om te springen en na te gaan wat en wie er nu precies is onderzocht.

Het is bovendien belangrijk om na te gaan of het wel zinvol is de term straatkinderen te gebruiken met betrekking tot de Europese en Belgische situatie. Op basis van⁵ vergelijkingen van definities wereldwijd,⁶ definities op Europees⁷ en Belgisch⁸ niveau, kritieken van F. Dallape (1996: 283), B. Glausner (1996: 151-152, 156-158, 161), M. Connolly & J. Ennew (1996: 136) en J. Ennew & B. Mille en Glausners deconstructie van het concept (1996: 145-164), kunnen we een aantal vragen beantwoorden en zo komen tot een benaming en een invulling van het fenomeen straatkind.

Een eerste vraag die we hiervoor moeten beantwoorden is of we de term 'straatkind' behouden, of voor een andere term kiezen. We kunnen verschillende deelaspecten in deze vraag onderscheiden.

Het eerste probleem waarvoor we worden geplaatst, vloeit voort uit de deconstructie van het concept zoals die door Glausner (Glausner, 1996: 145-164) is doorgevoerd. Daaruit blijkt dat met de term 'straatkinderen' in de meeste gevallen een groep kinderen wordt aangeduid die zich buiten situaties bevinden die voor hen als goed en geschikt worden bevonden. Bovendien duidt het vaak een groep kinderen aan die door de maatschappij als een bedreiging voor haarzelf wordt ervaren. De vraag is dan of de kinderen

⁵ Voor een volledige uitwerking van de keuze en definiëring van het begrip, verwijzen we naar de licentiaatverhandeling van de auteur. Voor info met betrekking tot deze verhandeling, gelieve de auteur te contacteren.

⁶ Definitie van UN (Le Roux & Smith, 1998: 916), Unicef (Blanc, 1994: 36), Sabattini (Sabattini, 1996: 13) en Agnelli (Agnelli, 1986: 32)

⁷ Definitie van de Raad van Europa (Council of Europe, 1994: 23), Eurocities (Oude Engberink en Kruijt, 1996: 28) en de Koning Boudewijn Stichting (Koning Boudewijn Stichting, 1999: 10).

⁸ Definitie van de Raad van Europa (Council of Europe, 1994: 24), PAS (opvolging ad hoc bijeenkomst) en VUB (Bogaert, 1998)

die onderwerp zijn van dit artikel aan deze beschrijving voldoen. Dat is wel degelijk het geval (zie hiervoor ook verder).

Een tweede probleem dat zich in deze context stelt, is of het zinvol is in de context van België over 'straatkinderen' te spreken. Het is immers zo dat velen bij het horen van het woord onmiddellijk denken aan Brazilië en andere grote steden met hun aan Chico gelijkaardige kinderen.⁹ Het is duidelijk dat *dit* soort van straatkinderen in België niet bestaat (of slechts heel zelden) en dat het probleem in België ook niet van die omvang is. Maar het fenomeen straatkinderen bestaat, en al is het van een andere aard en omvang en zijn er heel wat verschillen met straatkinderen in andere landen en werelddelen op te merken, toch zijn er ook heel wat gelijkenissen die alle straatkinderen met elkaar delen.

De *gelijkenissen* slaan vooral op de manier waarop straatkinderen hun leven leiden, hun gedragingen, hun manier van omgaan met de straat, met thuis en instituties, hun moraal,... Hoewel slechts weinig onderzoek over dit thema is verricht, lijken de meeste auteurs die er over schrijven deze intuïtie te delen.¹⁰ Verder zijn het leven in armoede, aan de rand van de maatschappij, de losse of helemaal geen relatie met de familie, het feit dat de kinderen voor zichzelf moeten zorgen, het feit dat de kinderen op hun zelfstandigheid staan allemaal elementen die de straatkinderen zowel in de ontwikkelingslanden als in het Westen met elkaar delen.

De *ongelijkheden* zitten voornamelijk in de algemene situatie waarin de kinderen zich bevinden. Vooreerst is er een groot verschil in het aantal kinderen. In de ontwikkelingslanden zijn er heel wat meer straatkinderen, hoewel ook het aantal kinderen in Rusland en Oost-Europa stilaan een grote omvang begint aan te nemen. Vervolgens is de situatie waarin de kinderen zich in de ontwikkelingslanden bevinden dikwijls erger (als we bij een fenomeen zoals dat van straatkinderen wel van slecht-slechter-slechtst kunnen spreken). Veel meer straatkinderen leven er werkelijk dag en nacht op straat, veel meer kinderen zijn er blootgesteld aan het gevaar van aids (hoewel deze beide argumenten niet lang meer zullen opgaan daar de situatie in Oost-Europa en Rusland steeds schrijnender wordt (Koning Boudewijn Stichting, 1999)), en leven er veel meer in voortdurende stress door het feit dat de politie hen lastigvalt en mishandelt. (Agnelli, 1986: 57-68) Tot slot is de politieke, sociale en economische situatie van de ontwikkelingslanden veel minder stabiel dan deze in het Westen en zijn er ook veel minder sociale projecten en ondersteuning.

Ondanks de verschillen lijkt het ons niet verkeerd ook in de context van Europa over straatkinderen te spreken. Er zijn genoeg gelijkenissen om te kunnen stellen dat het om gelijkaardige situaties gaat die wel degelijk met elkaar kunnen worden vergeleken.

⁹ verwijzing naar het jeugdboek Shocmans, R.H., Chico, (Averbode: Altiora, 1992)

¹⁰ Agnelli, 1986; Aalberts, 1997: 39-41; ook de straathoekwerkers die ik interviewde vertelden dat ze het gevoel hebben als ze over straatkinderen in Latijns-Amerika, Rusland,... lezen dat deze kinderen qua identiteit en gedragingen heel wat gelijkenissen vertonen met de kinderen waarmee zij werken. Hoewel dit slechts een opmerking is die verder ongegrond blijft en om verder onderzoek vraagt vooraleer ze als 'waarheid' kan worden bestempeld, is het een reden meer om de gelijkenissen ernstig te nemen.

Verder kunnen we uit de definities van straatkinderen die in de Belgische context worden aangewend, en uit de vergelijking van definities voor straatkinderen op Europees en Wereldniveau, afleiden dat we ook in België het concept op een zinvolle manier kunnen gebruiken.

Maar wat met de kritiek op de term die stelt dat de term te negatieve connotaties in zich draagt, te gekleurd is, verkeerde intenties heeft en verder ook problematisch is omdat iedereen er iets anders onder verstaat?

Misschien kunnen we om hier een antwoord op te vinden, vertrekken vanuit de alternatieven voor de term straatkinderen. Het is echter zo dat er slechts weinig alternatieve benamingen gebruikt worden. De enige mogelijk bruikbare nieuwe term die we in de literatuur kunnen vinden is 'Children out of place' van Connolly en Ennew: "To be a child outside adult supervision, visible on city center streets, is to be out of place." (Connolly en Ennew, 1996: 133) Deze term is naar onze mening echter geen goed alternatief—tenminste niet voor dit artikel. In de eerste plaats omdat de term reeds een besluit incorporeert dat in dit artikel in vraag wordt gesteld. De kinderen lijken vanuit onze Westerse samenleving inderdaad out of place te zijn. Maar zijn ze dat ook werkelijk? Op die vraag kunnen we, wat betreft de situatie in België nog niet antwoorden, daar geen relevante gegevens of onderzoeksresultaten daaromtrent voor handen zijn. Wat we in dit artikel willen doen is juist de plaats van de kinderen op een neutrale manier proberen schetsen om vervolgens in staat te zijn dergelijke vragen te beantwoorden. Glausners deconstructie brengt ons tot een tweede kritiek. De term wordt door Connolly en Ennew gelanceerd vanuit het perspectief van de maatschappij. Voor haar is het inderdaad zo dat de kinderen out of place zijn. Maar voor de kinderen zelf is de straat en het niet onder toezicht staan van een volwassene echter wel degelijk de plaats waar ze zich bevinden. Of ze zichzelf out of place voelen is opnieuw een vraag die voorlopig onbeantwoord is en die we na het op een zo neutraal mogelijke wijze in beeld brengen van de plaats van de kinderen mogelijks kunnen beantwoorden. Ten derde is er de figuurlijke betekenis van de term. Vooral ook omwille van deze figuurlijke betekenis lijkt de term children out of place mij minder geschikt daar deze figuurlijke betekenis mij niet eenduidig lijkt en ook een negatieve connotatie met zich kan brengen waardoor de straatkinderen in een nog negatiever daglicht worden gesteld.

We behouden daarom voor dit artikel de term 'straatkinderen', maar hoe vullen we de term in? Welke definitie zullen we hanteren voor dit artikel? Hoe reconstrueren we het concept? Ten eerste zoeken we naar een werkdefinitie voor de term. We willen de kinderen waarover dit artikel gaat enkel benoemen en aan die benaming een definitie toevoegen omdat anders onderzoek naar hen onmogelijk wordt. De definitie die we hier nastreven is een definitie die onze doelgroep moet afbakenen en die operationeel moet zijn om gegevens over het fenomeen te kunnen verzamelen. Ten tweede kiezen we ervoor een niet te enge definitie te hanteren. Immers, "Being a street child corresponds neither to a clearly delimited social category nor to a perfectly homogeneous psychological unity." (Luchini in Connolly en Ennew, 1996: 132). Bovendien is er slechts heel weinig geweten over de straatkinderen in België. Zoals gezegd, zoeken we nu enkel een werkdefinitie die ons in de mogelijkheid stelt een bepaalde groep kinderen te beschrijven en af te bakenen. Na onderzoek kunnen we naar een concretere en meer

omschrijvende en beschrijvende definitie zoeken, indien dit nodig zou blijken. Ten derde vind ik het belangrijk dat de definitie zo neutraal mogelijk wordt ingevuld. Uit gesprek met professor Verhellen¹¹ en uit het Rapport van de Raad van Europa (Council of Europe, 1994) blijkt dat kinderen in België die als straatkinderen worden aangeduid hoofdzakelijk een stadsfenomeen zijn. Slechts een beperkt aantal kinderen hebben alle banden met hun familie verbroken. De meeste leven nog thuis en dragen financieel bij tot het huishouden door het werken in de informele sector. Het overgrote deel onder hen leeft in arme stadswijken. De aanwezigheid op school varieert en hangt sterk af van het geloof dat de kinderen zelf of hun ouders hebben in het nut van het onderwijs. De schooluren en de financiële kosten spelen ook een rol.

Op basis van deze overwegingen, en ons baserend op de definitie van de Raad van Europa, stellen we de volgende definitie en invulling van de term straatkind voor:

Met straatkinderen verwijzen we naar kinderen die her en der opduiken in het straatbeeld en die blijkbaar aan de rand van de maatschappij leven, die het grootste deel van hun tijd doorbrengen op straat, voor wie te weinig gezorgd wordt en die vaak geen officiële middelen van bestaan hebben.

We hebben er bewust voor gekozen hier geen leeftijdsgrens te vermelden.

2. Wat cijfermateriaal

Met hoeveel zijn de straatkinderen in Europa, in België, in Vlaanderen? Het is een vaak gestelde vraag. Agnelli (1986: 33) merkt op: “[h]ow many youngsters share ‘the brotherhood of the streets’ in all is the first question journalists ask.”

Niet enkel journalisten zijn happig op de vraag. Het is ook een belangrijke vraag voor wie met en rond straatkinderen werkt. Het antwoord is van belang om de omvang van het fenomeen in te schatten en er op te wijzen dat het om een apart en bestaand fenomeen gaat. Ze zijn bovendien richtinggevend en noodzakelijk om de omvang van projecten te bepalen die worden opgericht in functie van het fenomeen. Uit een gesprek met de verantwoordelijke van de ngo ENSCW (*European Network on Street Children Worldwide*) op dinsdag 29 oktober 2001 bleek dat het niet beschikken over concreet en betrouwbaar cijfermateriaal een handicap is als men op politiek en internationaal vlak aandacht en steun wil werven voor de kinderen. Wie niet beschikt over cijfermateriaal wordt weinig au serieux genomen. Verder is het voor de organisaties zelf belangrijk over zo’n informatie te beschikken, zo stelde de verantwoordelijke van ENSCW. Die gegevens zijn nuttig om in te schatten hoeveel kinderen ze van het totale aantal bereiken, om een algemeen zicht op de situatie te krijgen en om hun werking daarop te baseren.

¹¹ Gesprek met professor Verhellen op 4 december 2001

Maar cijfermateriaal is nooit geheel onproblematisch: “[n]umbers tend to be controversial, and paralysing in their effect: efforts to help appear so puny when set against the scale of the problem as to be hardly worth making.” (Agnelli, 1986: 33) Als reactie daarop hebben veel programma’s en projecten de neiging het aantal straatkinderen te overdrijven door bijvoorbeeld een heel ruime interpretatie van het fenomeen te hantieren, en door het gebruik van dubieuze manieren van tellen.¹² Baizerman stelt dat “[t]he politics of numbers can hide or distort the moral issue..., and street kids, both as people and as a symbol, may be used to mediate actual and symbolic relations between different social, ethnic, racial, and income groups”. (Le Roux & Smith, 1998: 901)

Met deze waarschuwingen in het achterhoofd geven we in wat volgt een opsomming van het cijfermateriaal dat we konden vinden. We kunnen nu reeds waarschuwen dat het beschikbare cijfermateriaal vrij beperkt en onbetrouwbaar is. Dat was te verwachten. Het straatkinderenfenomeen is niet echt een fenomeen dat makkelijk in statistische categorieën kan worden gegoten. Antwoorden op de vraag naar hoeveel straatkinderen er zijn is afhankelijk van de gehanteerde criteria en definities, waarover er (zoals reeds duidelijk gemaakt) weinig overeenstemming bestaat en van de gestelde leeftijdslimieten die al even elastisch zijn. Er bestaat dus geen duidelijke, objectieve basis waarop behoorlijke statistische berekeningen kunnen worden gemaakt. Reeds in de inleiding stelden we dat de aard zelf van straatkinderen (ze zijn mobiel en vallen buiten zo goed als alle officiële domeinen) zo’n berekeningen niet toelaat. Vandaar dat Agnelli stelt dat “[a]n overview of the problem must rely largely on ‘guesstimates’.” (Agnelli, 1986: 34) Ook voor de Belgische situatie is dit, tot verder betrouwbaar onderzoek is uitgevoerd, het geval.

2.1. België

Naar aanleiding van het *Europees Congres over straatkinderen in Europa* (1996) probeerde men in *De Morgen*¹³ het aantal straatkinderen in België te schatten. In het artikel werd het ruwe aantal van maximum 7000 kinderen opgenomen. Prof. dr. Eugeen Verhellen (RUG), commissaris van het rapport over straatkinderen van de *Steering Committee on Social Policy* van de Raad van Europa, aan wie gevraagd was deze grove schatting te maken, was niet gelukkig met het artikel¹⁴. Hij had liever gehad dat er niets over het aantal straatkinderen was vermeld. Zo een artikel wekt immers de indruk dat dit het *werkelijke* aantal is, terwijl Prof. E. Verhellen er duidelijk de nadruk op had gelegd dat dit *niet* het geval is. Over straatkinderen in België (in een bredere opvatting van het fenomeen) bestaat geen betrouwbaar statistisch noch kwantitatief onderzoek. Om toch enig idee te hebben van het aantal straatkinderen kan men een vergelijking maken met een land dat voldoende gelijkenissen met België vertoont. Nederland, bijvoorbeeld, beschikt wel over bepaald cijfermateriaal. Na vergelijking met die cijfers en na exploratie

¹² Connolly en Ennew, 1996: 138

¹³ “Opinie. Ongeveer 7.000 straatkinderen in België (interview met professor Eugeen Verhellen), *De Morgen*, (22 juni 1996)

¹⁴ gebaseerd op een gesprek met Eugeen Verhellen op 4 december 2001

van nog enkele factoren o.a. de onzichtbaarheid en vaak tijdelijkheid van het probleem, kan men tot dit cijfer van 7000 straatkinderen komen.

Een tweede cijfer vonden we in een reportage van *Koppen* op TV 1.¹⁵ Men had het in de reportage zeer vaag en algemeen over enkele honderden kinderen die in onze grote steden op straat zouden verblijven. Waarop dit aantal gebaseerd werd en door wie het werd gegeven, werd niet vermeld. Dit is de enige schatting die ik voor de situatie in België kon vinden.

Belangrijk om te vermelden is het feit dat men het er algemeen over eens is dat het verschijnsel van straatkinderen in Europa in het algemeen ook in België toeneemt en tot een steeds belangrijker probleem aan het uitgroeien is.¹⁶ Het is een “problem that grows and grows” (Goliath, 1989: 4).

2.2. Vlaanderen

Wat Vlaanderen betreft zijn er geen directe gegevens over straatkinderen beschikbaar. Wel kunnen we *indirect* een beeld krijgen door een blik te werken op het aantal dakloze en thuisloze kinderen (in die zin dat ze in een ‘thuisloos’ gezinsverband leven). (Bruyland, 1997: 20) We willen hierbij duidelijk wijzen op het feit dat deze cijfers niet gelijk kunnen geschakeld worden met de cijfers voor straatkinderen. Straatkinderen hebben we immers omschreven als kinderen die een groot deel van hun tijd op straat doorbrengen en voor wie te weinig wordt gezorgd. Dit laatste element is bij thuisloze kinderen (meestal) niet het geval.

Danny Lescauwaet, stafmedewerker van Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, maakte in opdracht van de Vlaamse ministers Vogels en Sauwens een studie over de daklozen in Vlaanderen. (Serneels, 2001) De studie stelt dat Vlaanderen 2000 thuisloze kinderen telt.¹⁷ Lescauwaet stelt vast dat daklozen vrouwelijker en jonger geworden zijn. 28 % van de daklozen is nu een vrouw, 20% van de daklozen is een kind. Eén op de vijf daklozen heeft een andere nationaliteit dan de Belgische.

De ‘vervrouwelijking’ van de groep van daklozen is mede het gevolg van de daling van de maatschappelijke tolerantie ten overstaan van partnergeweld. Het toenemend aantal echtscheidingen die er het gevolg van zijn, zorgen ervoor dat er meer vrouwen en kinderen op straat belanden. Immers, vele vrouwen gaan liever weg dan bij hun partner te blijven, ook als ze geen eigen inkomen hebben. Daardoor komen ze op straat terecht.

Naast een hoge frequentie van alcoholverslaving zijn de laatste jaren meer en meer problemen met speed, heroïne, cocaïne en kalmeer- of slaappillen. Die zijn duurder en

¹⁵ Mani, de rat, een reportage op TV 1 van Koppen, oktober 2000; kan bij PAS worden aangevraagd.

¹⁶ Koning Bouwdewijn, 1999: 11; Agnelli, 1986: inleiding; Ferrier en Clarijs, 1998: 14

¹⁷ Uit een telefoongesprek met Danny Lescauwaet op 18 januari 2002, werd duidelijk dat met kinderen hier minderjarigen worden bedoeld.

soms destructiever, waardoor jongeren veel sneller financieel aan de grond zitten. En omdat het gedrag sociaal verstoord is, kunnen ze niet meer meedraaien in de maatschappij. Vaak gaat het om jongeren uit de sociale zwakkere en armere milieus, maar niet altijd. Ook de verlaging van de minderjarigheid, van 21 naar 18, heeft voor een grotere toestroom van jongeren gezorgd uit instellingen.

2.3. Brussel

De werkgroep van de VUB onder leiding van Eric Rosseel stelt dat er geen straatkinderen kunnen worden gevonden in Brussel in de enge betekenis van het begrip.¹⁸ (Bogaert, 1998) Verder hebben we geen studies of cijfermateriaal voor Brussel gevonden. Op basis van telefonisch contacten van de auteur met verschillende organisaties en instellingen kunnen we stellen dat men in de sociale sector (die werkt met kinderen) van de regio Brussel, in het algemeen de stelling volgt van Eric Rosseel.

Op basis van een interview met Jo Goorden¹⁹ konden we één en ander in een breder kader plaatsen. Het blijkt een feit te zijn dat in vergelijking met Antwerpen men in Brussel minder geconfronteerd wordt met straatkinderen, hoewel hun aantal stilaan begint toe te nemen en straathoekwerkers de groep steeds meer en meer tegenkomen. Maar totnogtoe zijn er geen extra opvang en aanpak voor deze doelgroep nodig gebleken. De reden voor het feit dat de toestand in Brussel niet zo precair is, of nog niet is, is drievoudig. Ten eerste speelt de tweetaligheid een grote rol. Dat is voor mensen die hier pas aankomen en een beetje houvast en wegwijs proberen worden zeer verwarrend en veel moeilijker. Bovendien is het noodzakelijk dat wil men op welke manier ook wat geld verdienen en kunnen communiceren, men tenminste de basis van de twee talen onder de knie moet hebben. Dat is niet zo vanzelfsprekend en vandaar dat vele mensen naar andere steden trekken. Ten tweede is Brussel de stad waar de mensen zijn aangekomen en de eerste warrige dagen of weken hebben doorgebracht, waar ze hun aanvraag hebben ingediend, eventueel in een opvangcentrum hebben gezeten...een stad dus waaraan niet zo'n mooie herinneringen verbonden zijn. Tot slot is het zo dat Brussel al zo verzadigd is met mensen afkomstig uit andere culturen en er al zo veel etnische groepen hun plaats in de stad hebben gevonden dat het voor nieuwkomers heel moeilijk is om er zich te vestigen en aan de bak te komen. Ook dit doet de mensen beslissen naar een andere grote stad te trekken.

2.4. Antwerpen

In het magazine *Goed Gevoel*²⁰ verscheen in oktober 2001 een artikel over het thema straatkinderen. Na het fenomeen op wereldschaal te hebben besproken, stelde men dat

¹⁸ Een straatkind is een kind dat 24 uur op straat leeft en slaapt.

¹⁹ interview met Jo Goorden op 1 februari en 6 februari 2002

²⁰ Robberechts, F., en Van Den Berghe, L., "Kinderen van de straat", *Goed Gevoel*, (3 oktober 2001), pagina 116-120

het fenomeen ook op onze straten te vinden is. Brussel, Gent en Antwerpen kennen het fenomeen van de bedelende en zichzelf verkopende kinderen. Het magazine vermeldt een schatting van 300 straatkinderen²¹ voor de stad Antwerpen. Er werd niet vermeld waarop deze schatting gebaseerd is, noch door wie die schatting gegeven werd. We vermoeden echter dat deze gegevens door PAS—zie verder—werden gegeven daar een bespreking van PAS in het artikel was opgenomen.

De medewerkers van PAS—Project Antwerpse straatkinderen²²—zelf gaan uit van een geschat aantal van 150 à 200 kinderen. Dit is het aantal dat in de sociale kringen en instanties van Antwerpen de ronde doet. Niemand weet echter precies hoe men aan die cijfers komt of door wie ze werden gegeven. Sylke Blommaert, de coördinator van PAS, stelde dat het vermoedelijk om vage tellingen van de politie gaat. Ze wees er bovendien ook op dat het aantal constant wijzigt daar het vaak om vluchtelingenkinderen gaat: zij kunnen worden uitgewezen, in een gesloten centrum worden gestopt of hun lot verder gaan beproeven in een ander land. Zo verdwijnen kinderen van het toneel terwijl er nieuwkomers hun plaats innemen.

Jo Goorden²³ is opgehouden met tellen toen hij een lijst van 170 namen had van jongens die bij hem over de vloer kwamen (thuis of op zijn bureau). Toch gaat het om nog een heleboel meer kinderen want die 170 kinderen hebben allemaal nog broertjes, zusjes en zussen (die thuis worden gehouden), nichtjes en neven,...

In Antwerpen concentreert het fenomeen zich geografisch boven Stuivenberg, vooral in de buurt boven het Sint-Jansplein (in Antwerpen Noord) en in het Kiel op de grens Hoboken, (in Antwerpen Zuid). Dat zijn wijken die altijd veel allochtonen hebben aantrokken en die heel wat sociale woningen en krotten hebben (wat goedkope woningen zijn).

2.5. *Gent*

In Gent²⁴ doet het fenomeen van de straatkinderen zich voornamelijk in het Noorden van de stad voor, in de wijken 't Rabot en de Muide. Hoewel de straathoekwerkers de kinderen niet enkel met de term straatkinderen aanduiden, stellen ze wel dat de kinderen heel goed door de definitie die in dit artikel is aangewend en door de definitie van PAS beschreven worden en dat ze zelf af en toe de term gebruiken.

²¹ Robberechts, F., en Van Den Berghe, L., "Kinderen van de straat", *Goed Gevoel*, (3 oktober 2001), pagina 120

²² Zie interviews met de medewerkers van PAS op 30 januari 2002 en 1 februari 2002 (in mijn licentiaatverhandeling); PAS, het Project Antwerpse straatkinderen, is een laagdrempelig inloope centrum voor kinderen van vluchtelingen en illegalen. In praktijk bereikt het project voornamelijk kinderen afkomstig uit de Balkan. Het project is ontstaan uit het straathoekwerk in 1998 dat te maken kreeg met een nieuwe doelgroep die om extra aandacht vroeg.

²³ Interview met Jo Goorden op 1 februari 2002; Jo Goorden is coördinator van het straathoekwerk Antwerpen, ASTROV.

²⁴ Telefoongesprek met Mustafa van het straathoekwerk Gent op 25 maart 2002;

Het straathoekwerk in Gent heeft steeds een bepaalde buurt als uitvalsbasis. Vandaar dat de straathoekwerkers niet werken met een aparte groep kinderen die met de benaming straatkinderen kunnen worden omschreven. Wel stellen de straathoekwerkers dat in de buurten 't Rabot en de Muide hun doelgroep voornamelijk uit straatkinderen bestaat. De kinderen zijn voornamelijk van Kosovaarse en Albanese, soms ook van Turkse afkomst. Onder de Kosovaren en Albanezen zijn er een aantal Roma maar zij vormen zeker niet de meerderheid.

De meeste straatkinderen situeren zich in het Noorden van Gent. De behuizing in dit stadsdeel is van veel mindere kwaliteit en er is een groot probleem met 'huisjesmelkers.'

2.6. Wallonië

Wat Wallonië²⁵ betreft, trekken Luik en Charleroi het meest vluchtelingen aan. Zij hebben het meest straatkinderen en de grootste concentraties ervan. Dit is moeilijk te verklaren hoewel deze twee steden steeds vernoemd worden wanneer het gaat over drugproblematiek, kinderarbeid, enzovoort in Wallonië.

Luik en Charleroi kennen een groot aantal werklozen. Beide steden hebben ten tweede te kampen met verkrotting en een hoge criminaliteitsgraad. Voornoemde elementen bezorgen deze steden daardoor een grotere aantrekkingskracht voor vluchtelingen en illegalen. En zo ook voor de ouders van straatkinderen. Het zijn steden waar men makkelijker kan 'onderduiken' en waar de mogelijkheden om in de clandestiniteit te overleven groter zijn; het zijn ook steden waar mensen zonder papieren en met weinig geld makkelijker in staat zijn een woning te vinden.

3. Wie zijn de straatkinderen van België?

Zoals reeds in het eerste deel werd gesteld, vormen de straatkinderen absoluut geen homogene groep, ook in België niet. Een aantal zaken hebben ze met elkaar gemeen (op basis waarvan we ze allemaal straatkinderen hebben genoemd), maar verder zijn er ook een heleboel verschillen op te merken. Naargelang hun afkomst, de aard van de problemen waarmee ze geconfronteerd worden,... kunnen we verschillende categorieën onderscheiden. De brede groep van kinderen die we met de term 'straatkinderen' kunnen benoemen, bestaat uit onder andere 'weglopers,' niet begeleide minderjarigen (NBM), kinderen van vluchtelingen en migrantenjongeren. Meisjes vormen een minderheid in de groep, maar hun aandeel neemt toe.

In wat volgt willen we deze verschillende *deelgroepen* kort belichten. Onze bedoeling daarbij is niet om de straatkinderen in hokjes te stoppen om zo tot een mooie en geordende classificatie te komen. Wel willen we op die manier concreet de *heterogeniteit*

²⁵ Interview met Jo Goorden op 6 februari 2002 (zie bijlage VI in mijn licentiaatsverhandeling).

van de groep aantonen en duidelijk maken dat dit *extra complexiteit* met zich brengt. Want een integrale en volledige aanpak van het straatkinderenfenomeen vraagt dat er rekening gehouden wordt met alle aspecten van de identiteit van het kind. We zullen het beeld dat ontstaat op basis van literatuuronderzoek aanvullen met enkele eigen bevindingen op basis van interviews en gesprekken.

3.1. *Op basis van de literatuur*

3.1.1. *Weglopers*²⁶

Weglopers zijn kinderen en jongeren die naar aanleiding van conflictsituaties wegvluchten van diegenen waarvan ze op dat ogenblik afhankelijk zijn, en die het gezag uitoefenen. Dit doen ze met de bedoeling hun zelfstandigheid te vergroten en hun status ten aanzien van vrienden te verhogen of met de bedoeling een signaal te geven aan het oorspronkelijke milieu. Belangrijk is dat niet enkel de persoon, maar ook zijn onmiddellijke omgeving bepalend is voor het nemen van de beslissing.

3.1.2. *Niet begeleide minderjarigen*²⁷

Buitenlandse niet begeleide minderjarigen (NBM) vormen ook op zich reeds een zeer heterogene groep. In de eerste plaats kan het gaan om alleenstaande minderjarige asielzoekers. Een beperkt deel hiervan wordt als vluchteling erkend en verwerft zo het recht op verblijf in ons land. Bij andere alleenstaande minderjarige asielzoekers wordt de asielaanvraag geweigerd maar wordt de uitwijzing doorgaans opgeschort tot zij meerderjarig worden. Daarnaast zijn er ook minderjarigen die het land binnenkomen en zich ergens aanmelden maar geen asielaanvraag indienen waardoor ze van meet af aan illegaal op het grondgebied verblijven. Verder zijn er nog minderjarigen zonder wettig verblijf die voordien onder begeleiding in België verbleven maar na verloop van tijd werden verlaten.

Wat de zorg voor niet begeleide minderjarigen betreft is België gehouden aan diverse internationale verplichtingen. Op de eerste plaats is er het VN-Verdrag van 20 november 1989 inzake de Rechten van het Kind dat in België in werking is getreden op 15 januari 1992. Op 11 juni 1997 keurde de Raad van de Europese Unie ook een resolutie inzake niet-begeleide minderjarige onderdanen van derde landen goed.

Daarbij moeten ten aanzien van NMB de volgende rechtswaarborgen centraal staan:

- ♦ recht op identiteit (naam, nationaliteit en familiebanden) en het recht op het gebruik van de eigen taal en de beleving van de eigen cultuur en godsdienst.

²⁶ op basis van Bruylandt, 1997 : 18

²⁷ op basis van Haven, Minderjarige vluchtelingen in Antwerpen, sociale kaart, (juli 2001); de sociale kaart kan bekomen worden door contact op te nemen met Haven (Van Daclstraat 32, 2140 Borgerhout, tel.: 03/270.33.32, havenvzw@pi.be)

- ♦ recht op inspraak (via tolk) en recht op informatie (in de eigen taal).
- ♦ recht op gezinshereniging.
- ♦ recht op bijzondere bijstand en bescherming d.m.v. plaatsing in een pleeggezin, een geschikte instelling,... waarbij dient rekening gehouden te worden met de continuïteit in de opvoeding en de culturele achtergrond van de minderjarige.
- ♦ recht van vluchtelingenkinderen op passende bescherming en humanitaire bijstand.
- ♦ recht op periodieke evaluatie van de behandeling.
- ♦ recht om niet te worden vastgehouden tenzij bij wijze van uiterste maatregel en voor de kortst mogelijke duur.
- ♦ recht op passende maatregelen te bevordering van lichamelijke en geestelijk herstel en herintegratie in de maatschappij na slachtoffer geweest te zijn van geweld, exploitatie, gewapend conflict, enz,...
- ♦ andere: recht op onderwijs, gezondheidszorg, vrijetijdsbesteding,...

Dit zijn een heleboel rechten. Maar het zijn rechten op papier. In de praktijk komt van die rechten vaak niets terecht. Vele NBM's zijn immers niet op de hoogte van datgene waarop ze recht hebben. En zelfs als ze weten wat ze mogen eisen, blijft het resultaat vaak uit omdat ze niet in de mogelijkheid verkeren hun rechten ook daadwerkelijk op te eisen. Vaak weten ze niet hoe en langs welke wegen dit best kan gebeuren. Een ander knelpunt is dat deze rechten de NMB ontnomen worden op het moment wanneer hij of zij meerderjarig wordt. Het is dan ook niet moeilijk te begrijpen waarom slechts weinig NMB's daadwerkelijk op hun rechten staan—zo ze al van die rechten weet hebben. Je bekend maken is immers je eigen vonnis tekenen: wanneer je 18 bent word je immers in principe het land uitgezet.

Het blijkt voor de NMB moeilijk in de gewone samenleving op te gaan. Daardoor blijkt hij of zij het grootste deel van de dag vaak letterlijk 'op straat' te staan.

Het positieve punt in dit verhaal is dat er meer en meer oog komt voor de NMB. Organisaties en programma's die met vluchtelingen en straatkinderen werken, weten waarop deze kinderen en jongeren recht hebben, kunnen hen daar op wijzen en hen helpen (als ze dit zelf willen) op hun weg langs de verschillende officiële instanties.

3.1.3. Kinderen van vluchtelingen

Deze deelgroep betreft de kinderen van vluchtelingen, asielzoekers, asielzoekers toegewezen aan een opvangcentrum maar die daar niet verblijven, uitgeprocedeerde asielzoekers, aanvragers van het statuut slachtoffer van mensenhandel, regularisatieaanvragers, enzovoort. Omdat er heel wat begripsverwarring bestaat rond al deze begrippen geef ik kort een beschrijving van de belangrijkste.

In de Conventie van Genève wordt het begrip *vluchteling* gedefinieerd als:

Een vluchteling is elke persoon die uit gegronde vrees voor vervolging wegens zijn ras, godsdienst, nationaliteit, het behoren tot een bepaalde sociale groep of zijn politieke overtuiging zich bevindt buiten het land waarvan hij de nationaliteit bezit, en die de bescherming van dat land niet kan of,

uit hoofde van bovenbedoelde vrees niet wil invoeren, of die, indien hij geen nationaliteit bezit en verblijft buiten het land waar hij vroeger zijn gewone verblijfplaats had, daarheen niet kan of uit hoofde van bovenbedoelde vrees, niet wil terugkeren. (Conventie van Genève (art. 1), 1951)

In de conventie worden meer dan enkel eng-politieke motieven vernoemd. De term politiek vluchteling is dus een onrechtvaardige inperking van hetgeen een vluchteling kan drijven. De notie 'politiek vluchteling' is echter zeer snel ingeburgerd geraakt waardoor men in brede lagen van de bevolking erg argwanend is komen te staan tegenover vluchtelingen die andere, maar daarom niet minder geldige, motieven invoeren.

Het onderscheid dat van officiële zijde wordt gemaakt tussen enerzijds de *erkende vluchteling* en anderzijds de *asielzoeker* is belangrijk.²⁸ De erkende vluchteling is iemand die door een van de Belgische instanties zoals het Commissariaat-generaal voor de Vluchtelingen en de staatlozen (CGVS), sinds 1988 de Vaste Beroepscommissie voor de Vluchtelingen (VBV), of eerder door het Hoog Commissariaat voor de vluchtelingen van de VN (UNHCR of HCV) het vluchtelingenstatuut heeft verkregen en die op grond van zijn vluchtelingenstatuut een verblijfsrecht in België heeft. Een asielzoeker is diegene die een aanvraag heeft ingediend en een voorlopig verblijfsrecht op het grondgebied heeft, zolang er nog geen definitieve beslissing werd genomen over de aanvraag.

De problemen die zich inzake de vluchtelingenproblematiek voordoen zijn in eerste instantie bij deze mensen terug te vinden. Factoren als de relatief hoge verblijfsonzekerheid van de betrokken asielzoeker en de onduidelijkheid omtrent de motivatie van zijn asielaanvraag creëren moeilijkheden zowel op het niveau van de betrokkene zelf als op op het niveau van de ingesteldheid van de opvangende gemeenschap.

De *uitgeprocedeerde* is de kandidaat-vluchteling aan wie een uitvoerbevel om het grondgebied te verlaten werd betekend. Een uitvoerbevel is een bevel waartegen geen opschortend beroep meer mogelijk is. Het is met andere woorden diegene die een bevestigende negatieve beslissing ten gronde van de VBV heeft gekregen.

De *geregulariseerde vreemdeling* is de vreemdeling die zijn verblijf in België geregulariseerd ziet na het indienen van een verzoek tot machtiging van voorlopig verblijf op grond van buitengewone omstandigheden (verzoek om humanitaire redenen, art. 9). Hij is dan in het bezit van een verlengbare verblijfstitel, namelijk een bewijs van inschrijving in het vreemdelingenregister.

Dit is echter de officiële omschrijving van de begrippen zoals ze door de verschillende Belgische instanties worden gegeven. In praktijk is het zo dat vele vluchtelingen buiten deze omschrijvingen vallen. Vele vluchtelingen komen hier immers ook om economische redenen, verblijven illegaal in het land zonder ooit een aanvraag in te dienen, enzovoort. Hoewel deze mensen strikt genomen buiten de officiële omschrijving van vluchteling vallen, verblijven ze wel degelijk in ons land. Onze persoonlijke mening is dat ook zij vluchtelingen kunnen worden genoemd, hoewel ze strikt juridisch gezien buiten de groep van erkendbare vluchtelingen vallen. Ook door de organisaties die met

²⁸ op basis van OCIV, 1997 : 15

deze mensen werken worden ze als vluchteling aanzien. Het begrip 'vluchteling' wordt in de dagelijkse praktijk door mensen die deze mensen proberen bij te staan veel breder ingevuld. Het zijn illegaal verblijvende personen in België, in die zin dat ze niet over de nodige papieren en documenten beschikken.

3.1.4. *Migrantenjongeren*²⁹

De definitie voor migrant, zoals die door de Statistische Commissie van de Verenigde Naties wordt gegeven, stelt dat een migrant elke persoon is die in een staat werkt waarvan hij de nationaliteit niet heeft, er werk zoekt of er tewerkgesteld was. (Leman & Gailly, 1988: 10) De migranten in ons land zijn meestal van Italiaanse, Marokkaanse of Turkse afkomst.

Migrantenkinderen en -jongeren worden vaak op hetzelfde moment met meerdere problematiek geconfronteerd: een conflictueus generatieprobleem, problemen van culturele aard, een tekort aan idealen (crisis, uitzichtloosheid), stigmatisering (ze zijn migrant), enzovoort. Zeker niet alle migrantenkinderen en -jongeren komen daardoor in moeilijkheden of zijn niet in staat om de problemen en conflicten waarmee ze in aanraking komen op een constructieve manier op te lossen. Zij die wel de allochtone randgroepjongeren vervoegen zijn onderhevig aan dezelfde mechanismen van uitsluiting, onbegrip en stigmatisering door de maatschappij waarmee de autochtone randgroepjongeren worden geconfronteerd. Toch zijn er verschillen omdat migranten het proces van maatschappelijke kwetsbaarheid moeilijker kunnen ontlopen.

De islamcultuur in het gezin en de taalbarrière maken het contact met de maatschappelijke instellingen moeilijker. Hun geïntegreerd cultuur- en opvoedingsaanbod sluit minder goed aan bij de eisen van de geïndustrialiseerde westerse maatschappij. Bij migrantenjongeren is het generatieconflict sterker en scherper en hun ambivalentie ten opzichte van de vader groot. Enerzijds hebben ze geleerd respect te tonen voor hun vader, anderzijds is de basis voor dit respect in de westerse samenleving verdwenen.

Op school doen zich nog extra problemen voor wat betreft taalaanpassing en begeleiding door ouders, en dan zijn er nog de risico's op verdoken of openlijk racisme door leerkrachten, potentiële werkgevers, loketbedienden en/of politiemensen, enzovoort. Een gedeelte van deze jongeren ondervindt dagelijks de gevolgen van vooroordelen en discriminatie op school, tijdens hun vrijetijdsbeleving en in contact met officiële instellingen. Daarnaast hebben ze minder rechten dan hun Belgische leeftijdsgenoten en bevinden ze zich in een positie van sociaal economische achterstand.

Jonge migranten moeten behalve in de instituties van de dominante samenleving ook participeren in belangrijke instituties van de eigen gemeenschap, de zogenaamde migranteninstituties: het gezin en de familie, de religieuze instellingen, de op etnische basis georganiseerde recreatieve verenigingen, de vriendenkring of *peer group*,... mi-

²⁹ op basis van Bruylandt, 1997: 32

grantenkinderen die noch in de eigen instituties, noch in de instituties van de dominante maatschappij participeren, lopen het risico randgroepjongeren te worden.

3.1.5. Meisjes³⁰

Meisjes vormen een minderheid binnen de straatkinderen al neemt hun aantal de laatste tijd toe. Dit geldt niet alleen voor België. Het is een fenomeen dat zich wereldwijd voordoet.

Henk Van Beers stelt dat de aanwezigheid van meisjes straatkinderen de bestaande normen en waarden binnen de maatschappij op de proef stelt. (Van Beers, 1996: 197-198) In vele culturen en ook nog bij ons (vooral dan in de lagere sociaal-economische klassen) is het sociaal rollenpatroon ten aanzien van meisjes verschillend van dat van jongens. De 'huiselijke sfeer' wordt dan als de geëigende plaats van meisjes en vrouwen gezien. De publieke sfeer beantwoordt dan meer aan de mannelijke wereld. De straat, als deel van de publieke sfeer, wordt in het algemeen niet als de juiste plaats ervaren voor vrouwen, en al zeker niet voor jonge meisjes. Dit is meteen ook een verklaring voor hun geringer aantal. Meisjes worden veel minder snel de straat opgestuurd. Ze moeten thuis helpen met de opvoeding van de kleintjes en met het huishouden. En bovendien hoort het niet dat een meisje op straat rond hangt en wordt het als schande aanzien voor en door de familie.

Een andere reden (Bruyland, 1997: 33) voor het in meer geringe mate voorkomen van het aantal meisjes onder de groep van straatkinderen, is dat meisjes meestal met een vriend gaan samenwonen wanneer ze thuis weggaan. Helemaal alleen en zelfstandig wonen doen vele meisjes niet omdat ze bang zijn voor het alleen zijn of omdat hen het vertrouwen ontbreekt.

In de literatuur stelt men dat er nog maar weinig onderzoek is gedaan naar straatkinderen meisjes. Enerzijds vormt dit een gebrek. Anderzijds is het ook zo dat door het afzonderlijk nemen van meisjes als een aparte groep van straatkinderen sterk de nadruk kan komen te liggen op seksualiteit. Een mogelijk gevolg hiervan is dat de aanwezigheid van jongens in de prostitutie minder wordt (h)erkend. Verder worden meisjes door hen op die manier te benaderen eerder getypeerd als prostituees dan als kinderen die veel tijd doorbrengen op de straat. Niet zelden worden de termen straatmeisje en prostituee als synoniem gebruikt.³¹

Het lijkt ons verkeerd een notie van een klasseloos, leeftijdsloos straatmeisje te construeren los van de cultuur waartoe ze behoren, of van de etnische groep waar ze deel van uitmaken. Niet alleen is het epistemologisch niet te aanvaarden, maar dit idee verstoort ook een heldere en gepaste opbouw van academische argumenten. De gender-speci-

³⁰ op basis van Bruylandt, 1997: 33; West, 1999: 147; Connolly and Ennew, 1996: 139; Van Beers, 1996, 197; Lalor, 1999: 761; Agnelli, 1986; Lucchini, 1996: 159-221

³¹ Het is een feit dat vele meisjes in de prostitutie belanden maar dat geldt niet voor alle meisjes en ook voor veel jongens. Bovendien zijn niet alle prostituees straatkinderen. Daarom is het van belang beide groepen niet zomaar gelijk te schakelen.

fieke opdeling verhindert bovendien een geschikte en doeltreffende benadering in de praktijk.

Aan de andere kant is het wel zo dat er soms een aparte aanpak vereist is voor jongens en voor meisjes. Meisjes worden vaak afgeschrikt door groepen die enkel uit jongens bestaan. Hulpprojecten bereiken hen vaak niet tenzij ze voor hen een alternatieve werking hebben.

3.2. Op basis van interviews en gesprekken

Uit gesprekken met straathoekwerkers uit Gent en Antwerpen en met de medewerkers van PAS, blijkt dat de meeste straatkinderen in België kinderen van vluchtelingen zijn. Daarnaast zijn er ook een aantal niet begeleide minderjarigen. Deze laatsten lopen vaak meer gevaar dan de kinderen van vluchtelingen. Ze hebben niemand om op terug te vallen, terwijl kinderen van vluchtelingen, hoewel zij ook voor zichzelf moeten zorgen, toch af en toe op hun familie kunnen rekenen en ergens een huis hebben waar ze naartoe kunnen.

Het grootste gevaar voor hen schuilt in het feit dat (bijna) niemand weet dat ze hier zijn en dat niemand er zich zorgen over maakt als ze er niet meer zijn. Dat geeft pooiers, mensenhandelaars, enzovoort extra kansen. Niet begeleide minderjarigen vormen dan ook een makkelijke prooi. Omdat ze niemand hebben, volgen ze snel iemand die hen een beetje positieve aandacht geeft of hen een voorstel doet. En achteraf is er niemand die roet in het eten kan gooien door alarm te slaan.

In Gent stellen sommige straathoekwerkers dat ook een aantal migrantenkinderen straatkinderen kunnen worden genoemd (maar zeker niet alle migrantenkinderen). In Antwerpen daarentegen worden migrantenkinderen bijna nooit tot de straatkinderengroep gerekend.

In België zijn er, zoals algemeen het geval is, overduidelijk minder meisjes dan jongens die tot de straatkinderengroep kunnen worden gerekend. Bij PAS, bijvoorbeeld, komen meestal enkel jongens over de vloer. Daardoor wordt de werking een jongenswerking en verhoogt de drempel voor die paar meisjes die er zijn om naar PAS te komen. Ook de straathoekwerkers vermelden dat slechts weinig meisjes hun pad kruisen (in het prostitutiemilieu).

4. Projecten en organisaties³²

We hebben nu reeds een, zij het beperkt en onvolledig, zicht op de omvang van de groep straatkinderen en op de samenstelling van die groep. De reeds vernoemde organisatie

³² Tijdens het schrijven van dit artikel kreeg de auteur van een van de lezers een verwijzing naar een mogelijk relevant straathoekproject aan het Gentse Citadelpark, maar gegevens daaromtrent konden niet meer in dit artikel worden opgenomen.

PAS is daarbij een bron van informatie geweest. Ook de schets van de leefwereld van de straatkinderen (zie verder) steunt sterk op door medewerkers van PAS aangebrachte informatie. PAS—Project Antwerpse Straatkinderen³³—is dan ook één van de zeldzame projecten in Vlaanderen die de groep straatkinderen als een aparte groep beschouwt en de werking er specifiek op heeft afgestemd. We stellen de organisatie hier kort voor.

PAS is een laagdrempelig inlooppcentrum voor kinderen en jongeren van vluchtelingen en illegalen. In de praktijk bereikt het project voornamelijk kinderen en jongeren uit de Balkan. Vele kinderen en jongeren uit het voormalige Oostblok zijn—al dan niet met hun ouders of familie—gevlucht en verblijven nu in Antwerpen in vaak mensonwaardige omstandigheden. Velen zijn hier clandestien. Ze moeten overleven zonder officiële hulp en de kinderen moeten mee zorgen voor de bestaanmiddelen. Dit gebeurt vaak op allerlei illegale en semi-legale manieren. Daarnaast zijn er veel kinderen en jongeren uit de doelgroep met emotionele en karakterstoornissen. Het werken met de doelgroep is een moeilijke en arbeidsintensieve klus.³⁴

Het is ongewoon dat PAS haar doelgroep expliciet en bewust aanduidt met de benaming straatkinderen. De term is immers omstreden en niet iedereen in België neemt het bestaan van straatkinderen aan. Een en ander werd duidelijk tijdens een interview met enkele mensen van PAS. Tijdens dit interview vertelde de coördinator van PAS hier het volgende over: *Gedurende mijn opzoekingswerk kreeg ik de indruk dat PAS eigenlijk de enige organisatie is die effectief over straatkinderen spreekt. Waarom hebben jullie voor die benaming gekozen?*

³³ Voorlopig wordt de term 'straatkinderen' nog gebruikt in de benaming, maar in de toekomst zal misschien enkel nog 'PAS' worden gebruikt in plaats van de lange omschrijving. Veel kinderen vinden het storend dat 'hun club' een club voor straatkinderen is terwijl ze zichzelf niet als straatkinderen zien.

³⁴ Het project is in 1998 ontstaan uit het straathoekwerk. Een straathoekwerker die werkt met jongeren in de rand van de prostitutie kreeg toen naast zijn kerndoelgroep te maken met kinderen en jongeren die dicht bij deze doelgroep vertoeven. Enerzijds uit preventieve overwegingen, anderzijds om deze nieuwe doelgroep te kunnen bereiken, werd via de inloep in de Wolsack een magneetfunctie gecreëerd. De Wolsack was de naam van het gebouw waar de jeugddienst werkzaam was, waar het bureau van de straathoekwerker zich bevond en waar de straatkinderen voor het eerst een plaats kregen. Ook de andere straathoekwerkers kregen meer aandacht voor deze doelgroep en leidden de bereikte kinderen en jongeren naar de Wolsack toe. Ook via mond aan mond reclame bij de doelgroep kreeg het project in de Wolsack succes.

De inlooppmomenten vroegen van de straathoekwerker echter een controlerende en sturende aanpak en een houding die niet combineerbaar was met de methodiek van het straathoekwerk. De groep kinderen uit ex-Joegoslavië die toen in de Wolsack kwam, hypothekeerde ook de werking van het Antwerps ankerpunt van het straathoekwerk, ASTROV. Er moest dus gezocht worden naar een oplossing om deze kinderen en jongeren te blijven bereiken. Samen met ASTROV werd gezocht naar middelen om het project verder te kunnen ontwikkelen. Op dat moment was er vrij veel media-aandacht voor de vluchtelingen van Kosovo die in België werden opgevangen. Bovendien was men de straatjongen 'Puia', die in 1998 vermoord in Antwerpen werd teruggevonden, ook nog niet vergeten. Middelen werden dan ook vrij snel verkregen via het Sociaal Impulsfonds. Van toen af aan (oktober 1999) werd het project omgedoopt tot 'Project Antwerpse Straatkinderen' en berust de uitvoering bij de jeugdwerkdienst van de Stedelijke Jeugddienst. Er werden drie jeugdwerkers aangeworven die via SIF-middelen betaald worden.

In april 2001 moest PAS de Wolsack verlaten. Ze verhuisden tijdelijk naar de kelder in de Prekerstraat (jeugddienst Antwerpen). Tot op heden is er nog geen oplossing voor hun huisvestingsprobleem. De verhuis naar de kelder en de onzekerheid die hiermee gepaard gaat weegt zwaar op de hele werking.

De naam van het project kwam als volgt tot stand. Eerst werd PAS door de gasten zelf de Joegoclub genoemd omdat op dat moment al de kinderen van Joegoslavië kwamen. Maar dat is niet echt een naam die je aan een project kunt geven. Daarom hebben we aan de gasten gevraagd om samen met ons een andere naam te zoeken. Zo kwam het idee 'PAS'. Ten eerste als afkorting, PAS staat immers voor Project Antwerpse Straatkinderen. Ten tweede als verwijzing naar het feit dat ze allemaal geen paspoort hebben. En ik denk ook wel dat die naam een beetje tactisch gekozen is. De naam 'Project Antwerpse straatkinderen', is een naam die je politiek kunt verkopen. De keuze van de naam werd door de stad Antwerpen ook een beetje commercieel gezien. Om subsidies te krijgen. Het is een naam die klinkt en die de aandacht trekt. Want het is een project van de stad Antwerpen, het is ook een project waar de schepen van jeugd en onderwijs, Kathy Lindkens, mee uitpakt... Ze vernoemt PAS regelmatig eens omdat ze het belangrijk vindt dat er aandacht gaat naar onze kinderen. En als jij kunt zeggen, zie dat is een project dat ik steun en waar ik achter sta, dat is politiek goed gezien....

Bovendien wilden we het project opentrekken. Niet alleen voor Joegoslaven maar voor alle kinderen die veel tijd op straat doorbrengen. Het probleem met dat opentrekken is echter dat het heel moeilijk is om dat effectief ook in praktijk om te zetten. Tegenwoordig zie ik vaak kinderen rond het station waarvan ik denk: verdorie, die zouden ook naar PAS moeten komen. Maar hoe kun je hen bereiken? Dat is niet zo evident. Er zijn maar weinig straathoekwerkers die in die buurt, de stationsbuurt, werken. Maar dat is iets dat moet aangepakt worden.³⁵

Het straathoekwerk was een tweede belangrijke bron van informatie voor het uitwerken en reconstrueren van de leefwereld van de kinderen.

Een eerste doelstelling van het straathoekwerk is het contact krijgen met een doelgroep en op die manier zicht krijgen op hun situatie. Vervolgens willen de straathoekwerkers een emancipatorisch proces op gang brengen bij de doelgroep waardoor ze onder andere meer en beter gebruik maakt van het aanbod van maatschappelijke instellingen. Ten derde proberen ze communicatie tot stand te brengen tussen de doelgroep en haar omgeving en/of milieu, waardoor zelfredzaamheid, draagkracht en solidariteit opnieuw of verder geactiveerd worden. Tot slot beoogt men met het straathoekwerk door samenwerking, signaalfunctie en belangenbehartiging de maatschappelijke voorzieningen te beïnvloeden zodat er een betere en positievere aansluiting en betrokkenheid ontstaat tussen de doelgroepen en de voorzieningen.

Het straathoekwerk in Antwerpen richt zich tot mensen of groepen die zich in een kwetsbare positie bevinden of er dreigen in terecht te komen. Kenmerkend is dat de relatie tussen de mensen en maatschappelijke voorzieningen geschaad, gebroken of onbestaand is. Deze definitie geeft tevens de beperking en de eigenheid aan van het straathoekwerk: op het ogenblik dat de aansluiting lukt richt de werker zich op anderen.

³⁵ Uit mijn interview met Sylke Blommaert op 30 januari 2002 (zie bijlage VI in de licentiaatsverhandeling van de auteur).

Straatkinderen komen in aanmerking voor het straathoekwerk. Zij vormen een heel aparte groep die het straathoekwerk soms in het gedrang brengt doordat de kinderen een sterk aanklampgedrag vertonen. De straathoekwerker werkt immers met meerdere groepen tegelijk (al zal afhankelijk van de periode, in welke fase de straathoekwerker met een bepaalde groep zit, ... de ene groep meer aandacht nodig hebben dan de andere). Straatkinderen eisen echter alle aandacht voor zichzelf op. Vandaar dat de straathoekwerkers soms de straatkinderengroep bewust op afstand moeten houden.

5. Straatkinderen in Antwerpen: een kwalitatief onderzoek naar hun plaats

De beeldvorming en situatieschets vanuit een literatuurstudie is beperkt en theoretisch. Om het beeld dat uit de literatuur naar voorkomt te nuanceren, te verduidelijken en in de Belgische situatie te kunnen plaatsen is empirisch onderzoek noodzakelijk. Er is immers zeer weinig over de situatie van straatkinderen in België geschreven. Wil men zich een idee en mening vormen op basis van voldoende en adequate informatie, dan moet die informatie eerst nog worden verzameld. In wat volgt is een korte samenvatting opgenomen van de resultaten van een beperkt empirisch kwalitatief onderzoek dat door de hoofdauteur, Dominique Gillebeert werd uitgevoerd. Op basis hiervan kan een aanvullend antwoord worden geven op de vraag wie de straatkinderen van België zijn. De werkwijze garandeerde bovendien een meer kindgeoriënteerde manier van benadering.

5.1. Methode en doelgroep

Tijdens het onderzoek werd op basis van een gestructureerde vragenlijst interviews afgenomen van zeven welzijns- en maatschappelijke werkers die professioneel met straatkinderen in contact komen.³⁶ De vragenlijst werd gebaseerd op, ten eerste, een brede literatuurstudie, ten tweede op de belangrijke artikels van Riccardo Lucchini³⁷ en Einar Hanssen,³⁸ ten derde op het conceptuele schema voor 'plaats' zoals dat in het model van Cristina Szanton Blanc (en deels ook Ricardo Lucchini³⁹) is terug te vinden.

Het model van Szanton Blanc (1994: 40) dat ze in de introductie van het boek *Urban Children in Distress*⁴⁰ voorstelt, is uitermate geschikt om de gegevens te ordenen en verwerken. Heel wat onderzoekers die werken rond het straatkinderenfenomeen en kinderen in het algemeen hebben opgeroepen om in het onderzoek ook de mening van de kinderen zelf op te sporen en te gebruiken. Men roept op om de kinderen niet louter

³⁶ De vragen zijn opgenomen in Bijlage V van mijn licentiaatverhandeling. Voor een meer uitgebreide uitwerking van de opzct, de doelstellingen en de gebruikte methoden verwijs ik naar Gillebeert, 2002. Wat dit artikel betreft beperken we ons tot een zeer summiere uiteenzetting ervan. Voor meer informatie met betrekking tot de eindverhandeling gelieve de auteur te contacteren.

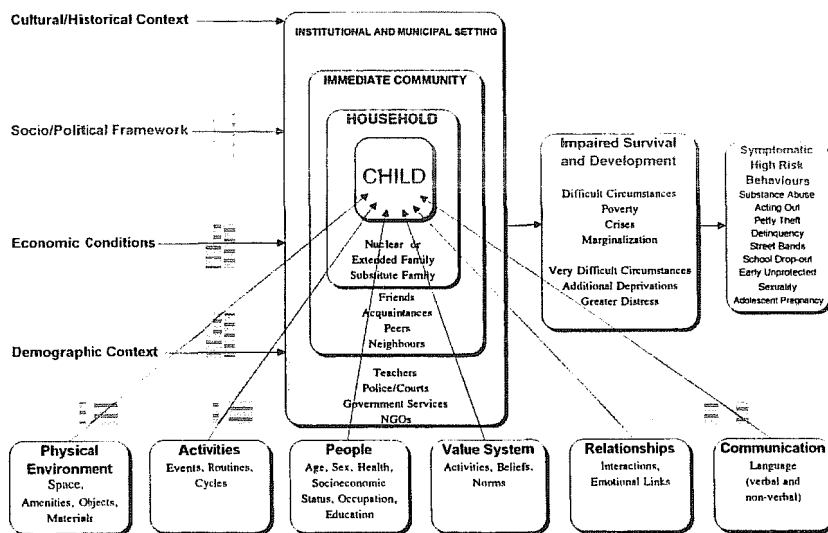
³⁷ Lucchini, 1996b: 235-246

³⁸ Hanssen, 1996: 247-259

³⁹ Lucchini, 1996a: 140.

⁴⁰ Blanc, (1994), pagina 40.

object, maar ook subject van de studie te maken. Het model van Szanton Blanc komt aan die vraag tegemoet. Het bekijkt de gehele situatie vanuit de ogen en de positie van de kinderen zelf. Toch is er binnen het model ook plaats om de factoren en elementen onder te brengen die aan de oorzaak van hun situatie liggen en om het hele gegeven in een bredere macrosociale context te kaderen. Haar model ziet er als volgt uit:

Source: Adapted from International Development Research Centre (1988)

Het onderzoek dat aan de basis van dit artikel ligt, heeft evenwel ook zijn beperkingen. Die houden verband met het feit dat er geen interviews afgenomen werden van de kinderen zelf. Dit was echter omwille van praktische redenen onmogelijk en misschien zelfs onwenselijk omwille van morele redenen. De kinderen beheersen het Nederlands slechts in beperkte mate en kennen bepaalde begrippen niet, terwijl de onderzoeker hun taal niet sprak. Verder hebben de kinderen vaak de neiging de vragen met *wishful thinking* te beantwoorden. Tot slot meenden de medewerkers van PAS dat de interviews een belasting zouden betekenen, zowel voor hun werking als voor de kinderen zelf.

De doelgroep van het onderzoek betrof twee groepen straatkinderen die elkaar deels overlappen.

De eerste groep bestaat uit de kinderen die gedurende de drie jaren die PAS reeds bestaat bij PAS over de vloer zijn gekomen. We hebben het dan over een 150 à 200 tal kinderen. Deze kinderen zijn niet allen gelijktijdig bij PAS langs gekomen, maar verspreid over de 3 jaar. Ook de mate en regelmaat waarmee ze bij PAS langskomen of kwamen wisselt sterk. Groepen kinderen die regelmatig bij PAS komen wisselen elkaar af. Zo is het eerste kleine vaste groepje van PAS afgedropen toen een tiental nieuwe kinderen PAS regelmatig bezochten. De oorspronkelijke groep voelde zich bedreigd in zijn territorium, de Wolsack was niet langer meer van hen en ze zochten een nieuw onderkomen

om samen rond te hangen. Dat gebeurt keer op keer. Algemeen kunnen we wel stellen dat de overgrote meerderheid van de kinderen afkomstig is uit ex-Joegoslavië, moslim is en Roma. PAS bereikt ook de kinderen die het nog tamelijk goed hebben. Vele kinderen die het nog meer nodig hebben, lijken de weg naar PAS nog niet gevonden te hebben. De meeste kinderen zijn rond de 13, 14 jaar maar er zijn ook uitschieters bij tot 8 en zelfs 5 jaar en 18, 25.⁴¹

De tweede groep bestaat uit de straatkinderen van Antwerpen die in contact komen met de straathoekwerkers en die oorspronkelijk het eerst zijn opgemerkt in de buurt van het stadspark. Deze kinderen staan in nauw contact met het milieu van de prostitutie. Het gaat om alle kinderen met wie de straathoekwerkers in contact zijn gekomen over een tijdspanne van vijf jaar. Ook hier is het zo dat sommigen door de straathoekwerkers veel beter gekend zijn dan anderen en dat de overgrote meerderheid afkomstig is uit ex-Joegoslavië. De leeftijdsgrens is hier breder.

Er werd geopteerd om beide groepen in het onderzoek op te nemen. De medewerkers van PAS zien een heel ander deel van het leven en de plaats, van de leefwereld van de kinderen dan de straathoekwerkers. Dit is het gevolg van verschillen in de door hen aangewende methodiek en de verschillende plaatsen waar ze de kinderen ontmoeten. Immers, straathoekwerkers gaan naar de plaats van de kinderen toe, ontmoeten de kinderen op hun eigen territorium. PAS haalt de kinderen weg van hun plaats en creëert een nieuwe plaats voor de kinderen. Bovendien werken ze niet volledig met dezelfde kinderen. Dit is belangrijk om voor ogen te houden. Het beeld van de straathoekwerkers kan slechts gedeeltelijk als aanvulling worden gebruikt voor de informatie die we kregen van de medewerkers van PAS daar de kinderen met wie ze werken niet altijd dezelfde kinderen zijn. Dit heeft echter wel als voordeel dat we ook iets te weten kwamen over de straatkinderen van Antwerpen die PAS niet bereikt. Hierdoor wordt een meer volledig beeld verkregen.

5.2. *De resultaten*

We gebruikten het model van Szanton Blanc om het begrip 'plaats' operationeel te maken en de plaats van straatkinderen in Antwerpen in kaart te brengen. We zullen de resultaten van het onderzoek dan ook op basis van de volgende focuspunten organiseren:

- ♦ De fysische omgeving: waar bevinden ze zich het grootste deel van de tijd?
- ♦ Wat zijn de typische activiteiten van het straatkind?
- ♦ Hoe is hun waardensysteem opgebouwd?
- ♦ Welk zijn hun belangrijkste sociale relaties?

Daarnaast hebben we ook aandacht voor typische vormen van risicogedrag.

⁴¹ Daar ik in mijn definitie geen leeftijdsgrens vermeld heb, neem ik de leeftijdsgrens over die PAS vooropstelt, namelijk kinderen tussen 7 en 25, waarbij echter moet worden vermeld dat PAS deze leeftijdsgrens zeer soepel hanteert en geen subgroepen maakt.

Wat de fysieke omgeving van de kinderen betreft, bleek dat ze vaak in krotten of in slecht onderhouden huizen wonen: ongezonde of risicovolle gebouwen, vochtige muren, heel onhygiënische toestanden, vaak amper sanitair in huis. Kort samengevat: de huisvesting van de kinderen en hun familie is veel slechter dan die van de gemiddelde familie die in België woont. De grootouders wonen vaak mee in het gezin. Soms leven er meerdere families in een huis (wat echter minder voorkomt). Heel vaak bestaat de woning voor het grootste gedeelte uit gemeenschappelijke ruimten. De meeste kinderen hebben dan ook geen eigen kamer waar ze eventjes alleen kunnen zijn als het thuis te druk is. Daardoor gaan ze meestal sneller de straat op.

Bij PAS beschikken de kinderen over een grote ruimte in het gebouw van de stedelijke jeugdendienst. Het gebouw bevindt zich in het centrum van de stad.⁴² In de ruimte staan een pingpongtafel, tafeltennis, een trampoline, een breakdancevloer,... er is ook mogelijkheid tot koken. De kinderen hebben samen met de medewerkers de inloopruimte⁴³ geschilderd. De kinderen hebben de kleuren zelf gekozen (het zijn vele kleuren door en naast elkaar).

In de stad hangen de kinderen vooral daar rond waar iets te beleven valt en waar veel mensen zijn: de Meir, winkelcentra, rond de cinema, plaatsen met spelletjes en veel lichtjes. Vaak hangen ze ook in of rond het stadspark (de prostitutiescène). Qua materiële zaken en spullen valt op dat de kinderen weinig eigen spullen bezitten. In de Romcultuur, die zoals reeds eerder is gezegd de cultuur is van de grootste groep straatkinderen, is bijna alles gemeenschappelijk bezit en komt persoonlijk bezit bijna niet voor. Eigen spullen bezitten vinden de kinderen niet zo belangrijk, ze geven heel veel zaken door.

Het enige waar de kinderen echt belang aan hechten is hun kledij, hun *outfit*. Daarbij volgen ze vooral de mode, dingen die je veel ziet in het straatbeeld: buffalo's, gsm's, merkkledij, ... dat zijn zaken die erg belangrijk zijn voor hen, daar houden ze zich aan vast. Uiterlijk is erg belangrijk en ze besteden eerder geld aan deze zaken dan aan bijvoorbeeld voedsel.

Waaruit de activiteiten van de kinderen bestaan hangt af van de thuissituatie. Sommige kinderen gaan naar school, anderen blijven thuis, slapen lang, kijken televisie, of gaan met de ouders mee als toek. Op straat bestaat de grootste activiteit erin elkaar te ontmoeten en samen rond te hangen. Om aan geld te raken (voor zichzelf of hun familie) doen de kinderen allerhande zaken. Er zijn er die bedelen, bloemen, parfum, horloges verkopen, ruiten wassen van auto's. Anderen verkopen zaken die ze gevonden hebben op straat. Noch anderen zitten in de prostitutie. Speciale activiteiten voor de kinderen zijn dingen die ze niet in de stad kunnen vinden (bijvoorbeeld naar een pretpark gaan)

⁴² Het adres toen de interviews werden uitgevoerd: Prekerstraat 12-14, Antwerpen, in de buurt van de Groenplaats. Door het feit dat er steeds weer problemen zijn met het vinden van een locatie voor PAS, kunnen de medewerkers van PAS niet zelf de locatie van hun werking kiezen en moesten ze al tevreden zijn als ze een lokaal krijgen toegewezen. Ondertussen is PAS ondergebracht in een ander lokaal, in de Maarschalk Gerard Straat 22.

⁴³ De ruimte in het gebouw dat door PAS wordt gebruikt wordt de inloopruimte genoemd.

of dingen doen die ze niet kennen. Vaak vinden ze ook dingen die geld kosten bijzonder en leuk. Het zijn echter zaken waarvoor ze zelf het geld niet hebben omdat ze hun geld aan andere zaken uitgeven.

De kinderen komen uit een lage sociale klasse. Aangezien de meeste straatkinderen hier illegaal verblijven of in de regularisatiefase zitten, kunnen de ouders niet werken, tenzij in het zwart. Vandaar dat sommige kinderen worden ingeschakeld om mee geld en eten binnen te brengen.

De scholingsgraad en schoolparticipatie van de kinderen zijn vaak vrij belabberd. Vele kinderen gaan niet naar school. Zij die wel naar school gaan, presteren vaak niet zo goed door de onstabiele thuissituatie, de gebrekkige taalkennis en het voortdurend verhuizen waardoor ze het belang van het naar school gaan niet meer inzien. Vele kinderen zien ook meer het nut in van allerlei dingen te doen om aan geld te geraken dan hun tijd op school door te brengen.

Het waardensysteem van de kinderen is heel dubbel. Aan de ene kant hebben ze een heel sterk waardegevoel naar familie toe (leden van de uitgebreide familie: ouders, kinderen (broers en zussen, neefjes en nichten), grootouders, tantes en ooms) en personen die via huwelijken tot de familie gekomen zijn. De familie bepaalt heel sterk de waarden en normen en is de enige eenheid aan wie ze trouw, loyaal en gewetensvol zijn. Verder speelt ook het bijgeloof een heel sterke rol: als dit gebeurt, moet je dat doen, als je dat gezien hebt, betekent dit dat en moet je het volgende doen, enzovoort. Vele dingen kunnen en mogen niet omwille van dat bijgeloof. Aan de andere kant hebben ze een veel minder sterk geweten dat hen normerend helpt. Dat is typisch voor kinderen die een oorlogssituatie meegemaakt hebben.⁴⁴ Voor de kinderen zijn alle houvasten weggevalen, ze verleggen hun grenzen en overschrijden grenzen die ze anders nooit zouden overschrijden.

De meeste relaties die de kinderen aangaan hebben een functioneel karakter en nemen de vorm aan van het 'shoppinggedrag': ze weten bij wie ze wat kunnen krijgen, proberen uit elke relatie zoveel als mogelijk te halen. En vaak komen ze naar jou omdat ze iets van je willen, niet omdat ze jou tof of sympathiek vinden. De kinderen spreken Rom, Albanees, Kosovaars, Macedonisch. Sommigen kunnen ook Duits of Italiaans omdat ze een tijdje in Italië of Duitsland geleefd hebben. De medewerkers van PAS en de straathoekwerkers proberen zoveel mogelijk Nederlands met de kinderen te spreken. De kinderen schelden heel veel en vanuit de Romcultuur is lichaamstaal belangrijk.

Uit de interviews bleek dat gemiddeld genomen alle vormen van risicogedrag voorkomen: misbruik van bepaalde middelen, kleine diefstallen, delinquentie, bendevoering, schoolverzuim, zwangerschap, vroege onbeschermd seksuele activiteit en prostitutie. Daarnaast komen uitingen van het zich slecht voelen voor: klagen over hoofdpijn, stress, slapeloosheid, depressie, automutilatie, zelfmoordneigingen, enzovoort.

⁴⁴ Op basis van wat Jo Goorden mij vertelde. Hij stelt dit vast op basis van zijn opleiding, zijn praktijkervaring en de literatuur die hij daar rond heeft gelezen.

5.3. *Interpretatie van de resultaten*

We kunnen de informatie die werd verkregen door het model 'plaats' aan te wenden als volgt interpreteren. De interpretatie werd verkregen door een combinatie te maken van de antwoorden op vragen die aan de geïnterviewden werden gesteld, verklaringen die in de literatuur werden gevonden (en die werd getoetst aan de verzamelde informatie over de situatie in Antwerpen) en het bescheiden inzicht van de onderzoeker in de materie.

5.3.1. *Waarom over straatkinderen spreken?*

De kinderen waarover dit artikel gaat, lijken overal en heel vaak aanwezig te zijn in het straatbeeld. Toch zouden velen hen geen straatkinderen noemen. Immers, de relatie die de kinderen hebben met school, projecten, thuis,... en de manier waarop ze zich bewegen tussen al deze verschillende instituties wijst er immers op dat de straat niet de enige focus van hun leven vormt. Zo hoeven ze niet op straat te slapen, ze krijgen (soms) eten thuis, enzovoort. Ze zijn, met andere woorden, niet in en voor alles aangewezen op de straat en zijn dus geen straatkinderen in de meest strikte betekenis van het woord.

Uit de interviews bleek echter dat het allemaal niet zo eenduidig en simpel is. Waarom de kinderen al dan niet straatkinderen noemen is een complexe vraag gebleken en uit de antwoorden bleek dat naast een aantal rationele elementen ook intuïtie een rol speelt. Twee elementen die door alle geïnterviewden werden vermeld, zijn het feit dat de kinderen het grootste deel van hun tijd op straat rondhangen (met andere woorden, ze hebben een uitgebreid straatleven) en dat het om een aparte groep gaat die met geen enkele bestaande groep samenvalt. Alle geïnterviewden stelden dat straatkinderen de beste term is, al was het maar bij gebrek aan een betere term. Verder voegde men daar vanuit het straathoekwerk nog enkele redenen aan toe. Ten eerste is het zo dat de kinderen heel los omgaan met om het even waar overnachten en daardoor toch wel kwetsbaarder zijn. Ten tweede is de conceptuele link met de straatkinderen in Zuid-Amerika niet helemaal onbestaand en ongepast. De materiele situatie van straatkinderen in België is inderdaad niet te vergelijken met die van straatkinderen in Latijns-Amerika maar qua persoonlijkheid, manier van praten en zich gedragen zijn er heel wat gelijkenissen te vinden. Toch wordt deze link ook door alle geïnterviewden deels als problematisch gezien omdat daardoor bij heel veel mensen een verkeerd beeld wordt opgeroepen als ze de term straatkinderen horen in de context van België.

Aan de kinderen zelf kon het niet worden gevraagd, maar uit de gesprekken die ik had met de mensen die veel met de kinderen in contact komen, bleek dat de kinderen zichzelf als normale kinderen zien en hun situatie als normaal beschouwen. Mensen in extreme probleemsituaties gaan heel vaak hun problemen verdringen of die zeker niet benoemen. De kinderen zeggen vaak: "maar wij zijn toch geen straatkinderen. De anderen wel hé, maar wij niet." Ze beseffen (of willen niet beseffen, willen niet toegeven dat ze beseffen) ook niet dat ze daadwerkelijk veel op straat rondhangen. Wat echter begrijpelijk is. Dit is hun leven, zo leven ze het, zo kennen ze het. Wat zou er abnormaal aan zijn? Enkel wanneer het hen goed uitkomt spelen ze het feit uit dat ze straatkinderen worden genoemd om datgene wat ze willen te bekomen.

5.3.2. *Straatkinderen: de invloed van de school*

De kinderen waarmee de straathoekwerkers in contact komen vallen in twee groepen uiteen: zij die wel en zij die niet of heel onregelmatig naar school gaan. Het grote verschil ligt vooral daarin dat kinderen die naar school gaan een veel regelmatiger leven leiden en het daardoor stilaan beter krijgen. Het zijn ook die kinderen die het meest naar PAS komen, en die dus voornamelijk de groep van PAS vormen.

Het feit dat kinderen niet naar school gaan, heeft te maken met verschillende factoren. Vooreerst is er voor wat betreft de grootste groep straatkinderen de invloed van de Romcultuur. Het besef van tijd, het maken van afspraken (zaken die op school als belangrijk worden benadrukt en waarop het schoolsysteem in grote mate gebaseerd is), is afwezig of anders. Roma hebben een heel andere tijdsbeleving dan wij. Daarenboven hebben de kinderen geen *feeling* met het schoolgebeuren: het komt hen allemaal heel vreemd voor, ze zijn niet gewoon zo lang stil te moeten zitten, kunnen dat ook niet en vinden dat heel vervelend, ze kunnen zich niet zolang concentreren, enzovoort. Ook de ouders zelf zijn helemaal niet vertrouwd met de school. Hierdoor geven ze hun kinderen vaak niet de nodige steun en aanmoediging. Daardoor is het voor de kinderen moeilijker het belang van het naar school gaan te vatten. Bovendien hebben vele ouders ook schrik hun kind naar school te sturen. Velen zijn hier immers illegaal, ze hebben geen papieren,... en hoewel een school op basis daarvan geen kind mag weigeren (want elk kind heeft recht op onderwijs) en ook nooit de politie mag verwittigen, is het wantrouwen van de ouders groot en zijn ze moeilijk te overtuigen. Bijgevolg worden sommige kinderen verboden naar school te gaan.

Vele kinderen hebben gedurende de asielpcedure een half jaar of een jaar 'rondgehangen' zonder naar school te zijn geweest. Daarna is het heel moeilijk voor hen nog naar school te gaan. Velen hebben geen zin, slapen te lang, blijven in bed liggen en staan pas tegen een uur of twee op. En hoewel ze wel een recht hebben op onderwijs, hebben deze kinderen geen schoolplicht. Nog een factor die meespeelt is het feit dat eens een jongen van de familie het Nederlands onder de knie heeft, hij als tolk fungeert voor de ganse familie. Nu eens moet hij met die oom mee naar Brussel, dan weer met zijn vader naar het OCMW, enzovoort. Als gevolg van dat spijbelen kan de jongen al vlug niet meer mee op de school. Sommige kinderen ontwikkelen door het vele vluchten en verhuizen ook een zogenaamd 'foertgevoel': waarom studeren? Straks gaan we er toch weer vandoor, kan ik opnieuw beginnen en heeft al dat wat ik hier gedaan heb niets gebracht.

Toch speelt de school een belangrijke rol in het leven van de straatkinderen, in die zin dat ze een grote invloed heeft op de structuur van hun leven en op hun mogelijkheden. Het al dan niet naar school gaan blijkt grote, zichtbare en belangrijke gevolgen te hebben voor het leven van het straatkind.

5.3.3. *Het belang van de familie*

Een tweede, en nog meer bepalende factor in het leven van de kinderen blijkt de familie te zijn. De familie speelt een centrale rol in het leven van de kinderen en bepaalt mede

hoe hun leven er uitziet, evenals hun toekomst. Wat ‘thuis’ voor de kinderen betekent, is een moeilijk te beantwoorden vraag daar niemand van de geïnterviewden wist of de kinderen (en hun families in het algemeen) het woord op dezelfde manier begrijpen als wij. In de Westerse betekenis van het woord ‘thuis’,⁴⁵ namelijk in zijn eigen woonplaats, in het land waar men woont, in een plaats waar men zich goed voelt, hebben ze geen thuis. Ze hebben ook bijna geen huis, want de huizen waarin ze wonen zijn meestal ongezonde woningen die bovendien ook nog veel te klein zijn voor het aantal mensen die er noodgedwongen in moeten samenpakken. Kinderen gaan de straat op omdat ze thuis geen eigen plekje hebben, omdat er zo weinig ruimte is, omdat ze er zich niet altijd op hun gemak voelen.

Toch stelt één van de geïnterviewden hierover: “Ik merk als ze daar zo met 20 bij mekaar zitten en er zijn nog wat tantes en nonkels van Duitsland op bezoek welke ongehoorlijk warme en gastrijke sfeer daar hangt. Ze hangen familiaal enorm aan elkaar. Dat is dan een betere thuis dan wij soms hebben.”⁴⁶ Op zulke momenten en in deze betekenis kennen de kinderen wel degelijk een ‘thuis’, maar dan wel één die niet zozeer wordt gevormd in en rond een plaats, een woning, een gebouw, maar een thuis die ontstaat uit het samenzijn van de familieleden. Alle kinderen slaan hun thuis, in de zin van hun familie, heel hoog aan en hebben in die zin ook een heel sterke emotionele thuis. Hun materiële thuis is echter problematisch. Alle geïnterviewden meenden dat de familie heel belangrijk is voor de kinderen, ook al zijn er zoveel moeilijkheden.

En toch gaan de kinderen de straat op. Is dat dan omwille van het gebrek aan goede huisvesting, aan een plaats waar de kinderen wat privacy kunnen hebben. Ontstaan er zo problemen waardoor de kinderen de straat optrekken en daar hun heil zoeken? Uit de interviews blijkt dat dit niet de enige reden is. Het heeft inderdaad ten dele met de slechte huisvesting te maken die geen plaats kan bieden voor een leven voor alle mensen die eigenlijk in het huis wonen. Er is gewoon te weinig plaats. Bovendien is niet-thuis-zijn een vorm van geld sparen. Want als je in een café het licht en de warmte opzoekt, als je ergens anders water drinkt, dan hoef je daar thuis niet voor te zorgen en kun je de kosten voor water, gas en elektriciteit een stuk drukken.

Het gaat echter ook om meer dan dat. Hoewel de ouders normalerwijze van hun kinderen houden, beseffen ze dat ze in de situatie waarin zij zich bevinden niet kunnen instaan voor hun kinderen. Dat heeft volgens de geïnterviewden te maken met hun leefsituatie hier in België. De ouders worden volledig in beslag genomen door hun eigen problemen, hun geldzorgen, enzovoort, waardoor de aandacht voor de kinderen verslapt. Heel wat families hebben het moeilijk met het feit dat ze hun land hebben verlaten, daar alles hebben verkocht maar bovendien nog schulden moeten afbetalen. Vaak zijn ze immers zware leningen aangegaan om met het gezin over te kunnen komen. Nu ze hier zijn moeten die worden afbetaald. Anders staat daar op een dag iemand voor de deur.

⁴⁵ Volgens het woordenboek Van Dale, (Utrecht-Antwerpen, 1992) zijn de betekenissen van het woord thuis: 1. Naar en tot aan of in zijn huis, woning of woonplaats; 2. In zijn huis of woning of woonplaats; 3. In zijn eigen woonplaats, in het land waar men woont. Thuis² woning waarin iemand woont (soms met de bijgedachte dat men er zich op zijn gemak, niet als een vreemde voelt).

⁴⁶ Uit mijn interview met Jo Goorden op 1 februari en 6 februari 2002. (zie bijlage VI in de licentiaatsverhandeling waarnaar eerder verwezen is)

Een bijkomend probleem is dat de ouders schrik hebben voor de overheid omdat ze in de meeste gevallen hebben gelogen toen ze hier aankwamen. Ze hebben vaak andere namen opgegeven en andere gezinssituaties voorgespiegeld. De schrik is groot, omdat gedurende de regularisatieperiode expliciet is gesteld dat alleen diegene die juiste informatie hebben gegeven bij aankomst in de mogelijkheid verkeren gelegaliseerd te worden.

Al deze factoren dragen ertoe bij dat de kinderen aan hun lot worden overgelaten. Ze moeten gewoon zorgen dat ze hun eigen vel redden. Zo worden ze heel vroeg zelfstandig en leren ze reeds heel vroeg hun mannetje te staan. De kinderen kijken er bovendien vaak tegenop om naar huis te gaan. Omdat de problemen daar bij wijze van spreken van de muur rollen. Omdat daar de warmte, de liefde die zij zoeken niet te vinden is daar de ouders zo op zichzelf gefocust zijn en op hun eigen problemen. Ze zijn niet in staat hun kinderen veel aandacht geven. Op straat hebben de kinderen daarom een heel scenario ontwikkeld: daar gebeurt er altijd wel iets, en ze weten wanneer waar wat te beleven valt of wanneer de kans groot is dat er iets te beleven valt. Op straat amuseren ze zich, leven ze en proberen ze op tal van manieren hun noden te vervullen.

De ouders weten meestal niet wat er met de kinderen gebeurt, wat ze eigenlijk doen en uitspoken op straat of waar ze ook mogen rondhangen. Veel ouders willen ze het ook vaak niet weten. Ze zijn wel bezorgd maar ze hebben zo'n schrik dat hun kinderen iets uitspoken dat ze het niet willen weten. Ze zullen niet vragen waar het geld vandaan komt dat de jongens afgeven, of die nieuwe broek. Weten brengt een probleem met zich mee, niet weten is synoniem voor problemen ontlopen, omzeilen. Als je het niet weet, dan is er ook geen probleem. Dit heeft uiteraard ook te maken met de perspectiefloosheid, met de basisarmoede enzovoort. Je ziet dit fenomeen ook bij (andere) kansarme groepen optreden.

Soms vlot het ook niet met thuis omdat de kinderen in en tussen 2 culturen leven. In de Romcultuur, bijvoorbeeld, wordt vroeg getrouwd terwijl het in onze cultuur niet ongewoon is eerst meerdere vriendjes of vriendinnetjes te hebben gehad voor men gaat samenwonen of voordat men in het huwelijk treedt. Deze discrepanties maken dat hun relatie met de ouders vaak moeilijk verloopt. Enerzijds willen ze loyaal zijn aan de eigen cultuur. Anderzijds kennen ze ook andere mogelijkheden. Dat zorgt voor identiteitsproblemen: Wie ben ik? Wat wil ik? Wat is juist? Vergelijkbare problemen zien we soms bij Turkse en Marokkaanse jongeren.

5.3.4. De rol van 'de straat'

Naast de invloed van school en familie is ook de rol van de straat belangrijk. De straat vormt nog een 'vakje,' naast de vele andere waaruit hun leven bestaat. De straat is echter in veel gevallen de belangrijkste plaats in hun leven omwille van de vele mogelijkheden die het de kinderen biedt. Het is vooral op dit punt in de zoektocht naar de plaats van de kinderen, dat duidelijk werd hoe erg de kinderen hun leven in vakjes hebben opgedeeld. De mensen van PAS konden slechts heel weinig antwoorden op de vragen die

specifiek met het straatleven van de kinderen te maken hebben, zeker in vergelijking met de straathoekwerkers.

Wanneer we aan de kinderen zouden vragen hoe ze de straat zien en ervaren, is de mogelijkheid groot dat ze niet zouden begrijpen wat we nu precies met straat bedoelen. Want voor hen is de straat meer dan datgene waarop je loopt of fietst. Het zijn ook de winkels en het park. En zelf zullen ze dat alles niet als straat omschrijven. Want de straat is gewoon hun biotoop, hun leefwereld. Misschien is het te scherp gesteld wanneer we beweren dat de straat hun aandacht, hun middelen van bestaan, mogelijkheden, ... monopoliseert. Maar we kunnen met stelligheid zeggen dat de kinderen het huis uitgaan en de straat opgaan om te leven. Daar vinden ze uiteindelijk alles wat ze nodig hebben.

De kinderen kennen zeer snel de 'kickplaatsen' in de stad, die plaatsen waar iets te beleven of te vinden valt. Zo ontwikkelen ze een heel straatleven en -beleven. Maar de kinderen gaan niet alleen de straat op om er hun tijd door te brengen. Ze zoeken er ook plaatsen waar ze terecht kunnen om te eten en plaatsen die de gelegenheid bieden om wat te verdienen. Het is verbluffend hoe snel ze door hebben waar ze voor wat moeten zijn en hoe snel ze leren hoe ze mensen kunnen bespelen. Ze weten heel snel de zwakke plekken van mensen te vinden om daarop inspelend iets van hen gedaan te krijgen.

De straat is dus voor de kinderen speelplaats, werkplaats, overlevingsplaats, verblijfplaats, ontmoetingsplaats, enzovoort. Zij ervaren de straat als al deze dingen door elkaar. Vrije tijd, kleine criminaliteit, inkomen, bedelen, dingen verkopen, sigaretten vragen, met elkaar rondhangen. Het gebeurt er allemaal. Maar terwijl de straat voor hen een geschikte plaats is voor allerlei activiteiten, is ze tevens een bron van verveling. De kinderen blijken dus niet enkel de straat op te gaan als er iets te beleven valt. Het is eerder zo dat ze de straat opgaan, op zoek naar iets dat hen prikkelt, hun aandacht trekt.

Hieruit blijkt reeds dat de straat door de kinderen ambivalent ervaren wordt. De straat is niet goed, noch slecht. De straat is er. Voor hen. Voor anderen. En over die straat hebben ze gemengde gevoelens. Maar dat zal je van hen zelf nooit op die manier te horen krijgen. Vanuit hun machocultuur en machogedrag is het uitgesloten dat ze stellen dat ze problemen of schrik hebben. Bijgevolg zal hun antwoord op de vraag naar hun gevoelens tegenover de straat altijd in de lijn liggen van 'alles is oké en fijn'. Bovendien hebben ze het niet zo met gevoelens. Hun leven is nu eenmaal zoals het is. Je moet daar niet te veel rond en bij voelen. Want dat is iets gevaarlijks. Het maakt je zwak.

De straat neemt een belangrijke plaats in, in het representatiesysteem van de kinderen. Het is iets waarnaar ze vaak verwijzen, wat vaak aan bod komt in hun verhalen. Daarenboven speelt de straat ook een rol in hun identiteitsvorming. Op straat immers proberen ze de noden die ze voelen en die noch thuis, noch op school of ergens anders ingelost worden te vervullen. Ze vereenzelvigen zichzelf graag met een park of plein. Omgekeerd is het ook zo dat het leven op straat hun representatiesysteem deels verworden heeft. Soms houden ze er ideeën en beelden op na die niet overeenkomen met de realiteit maar die in hun wereldje nu eenmaal van toepassing zijn en wel beantwoorden aan hun beleefde realiteit. We kunnen hier als voorbeeld aanhalen dat veel kinderen die in de prostitutie zitten menen dat alle mannen homo's zijn.

5.4.5. *Straatkinderen en 'werken'*

Uit de interviews blijkt dat het in de context van de straatkinderen in Antwerpen moeilijk is om van echt werken te spreken. In principe werken de kinderen wel, maar dan op een heel losse manier, niet volgens vaste uren, niet volgens een vast schema. Slechts weinigen hebben een min of meer 'vaste job'. Het werken wordt door de kinderen eerder als één van hun bezigheden op straat gezien naast het spelen en het rondhangen. De kinderen zelf zullen het dan ook niet snel als werken benoemen. Wat we onder werken in de context van deze kinderen kunnen verstaan, is verder nog afhankelijk van het feit of de kinderen al dan niet geld moeten verdienen om te overleven en wat voor activiteit de kinderen doen om aan geld te raken. Er is immers een duidelijk onderscheid waar te nemen tussen stelen, bloemen verkopen, zich prostitueren, deeltijds werken en deeltijds naar school gaan.

Volgens de straathoekwerkers heeft de betekenis die we hier aan werken kunnen geven met overlevingsstrategieën te maken. Alles wat de kinderen op straat vinden en waarvan ze iets kunnen maken nemen ze mee.

Prostitutie, één van de activiteiten waarmee de kinderen geld verdienen, is een steeds groter wordend probleem dat om extra aandacht vraagt. Het is immers helemaal niet vanzelfsprekend dat kinderen van 12, 13 jaar zich reeds in de prostitutiescène voortbewegen en uiteraard is het illegaal. Nochtans is het onder de doelgroep die we in dit artikel behandelen een veel voorkomende manier om aan geld te raken. Meer zelfs, zij hebben als groep heel snel de prostitutie gevonden.

6. **Besluit**

Hoeveel straatkinderen er in België zijn, is niet helemaal duidelijk. Ook hier in België bestaat er geen overeengekomen definitie en afhankelijk van de aangewende definitie schommelen de schattingen tussen geen straatkinderen tot 7000 straatkinderen. Op basis van het aantal straatkinderen die gekend zijn in Antwerpen en Gent, rekening houdend met het aantal grote steden in ons land en wetende dat Brussel beduidend minder straatkinderen telt, ligt het werkelijke aantal waarschijnlijk ergens rond de 2500 à 3000 straatkinderen. Het artikel over niet begeleide minderjarigen uit *De Morgen* van 15 maart laat daarentegen vermoeden dat er toch meer straatkinderen zijn. Als er al ongeveer 2000 NMB's zijn die in vele gevallen op straat belanden, dan kan het werkelijke aantal uiteindelijk toch meer in de buurt van de 6000 à 7000 liggen.

Grondig statistisch onderzoek is echter vereist om een duidelijk en betrouwbaar cijfer te bekomen. En hoewel cijfers en statistieken niet veelzeggend zijn en zelfs vaak verkeerd worden begrepen of met bepaalde bedoelingen worden verdraaid, blijkt dat zo'n kwantitatief onderzoek dringend uitgevoerd moet worden niet enkel om een geïnformeerd zicht te krijgen op de omvang van het probleem, maar zeker ook om er de aandacht aan te besteden die het ons inziens verdient.

De straatkinderen bevinden zich voornamelijk in grote steden omdat overleven in de illegaliteit daar makkelijker is. Een stad biedt, voor wie vindingrijk is, 1001 mogelijkheden om geld bij elkaar te sprokkelen of te stelen. Ook qua huisvesting is de kans in een stad veel groter dat men iets betaalbaars kan vinden. Daarenboven is het voor iemand zonder papieren vrij makkelijk in de mensenmassa van de stad onder te duiken. Antwerpen, Gent, Luik en Charleroi zijn steden waarover we concrete informatie vonden en waar straathoekwerkers zelf stellen dat ze met straatkinderen werken. In Brussel, onze hoofdstad, daarentegen komt het straatkinderenfenomeen veel minder voor (hoewel men daar eigenlijk het meeste straatkinderen zou verwachten). Het feit dat er al zo veel allochtonen wonen, dat de stad voor de meeste straatkinderen en hun familie nare herinneringen oproept en de tweetaligheid kunnen verklarende factoren hiervoor zijn.

Straathoekwerkers stellen vast dat er zich sinds kort ook belangrijke migraties voordoen binnen België. Vele families proberen zich terug te verenigen in eenzelfde buurt of stad nadat ze elkaar teruggevonden hebben.

We kunnen verder nog opmerken dat afhankelijk van de internationale situatie en de Belgische vluchtelingenpolitiek (evenals de vluchtelingenpolitiek van de haar omringende landen) het aantal inkomende vluchtelingen in ons land kan stijgen waardoor het beeld dat in dit deel is geschetst volledig kan veranderen.

Ook in België is de straatkinderengroep erg heterogeen. Binnen de groep treffen we voornamelijk vluchtelingenkinderen aan en in veel mindere mate niet begeleide minderjarigen, weglopers en migrantenkinderen. Zoals overal waargenomen wordt, zijn er ook in België veel minder 'straatmeisjes'. In de praktijk worden de straatkinderen niet opgedeeld in deze verschillende subgroepen maar worden de kinderen meer ingedeeld op basis van het feit of ze al dan niet naar school gaan, of ze al dan niet werken of in de prostitutie zitten, afhankelijk van de problemen die ze hebben, enzovoort.

Wanneer mensen aan straatkinderen denken, dan lijken ze vaak meteen ook te veronderstellen dat de enige plaats voor die kinderen de straat is. Met het onderzoek en de interpretatie hebben we proberen aantonen dat dit geenszins het geval is. Maar tevens hebben we gepoogd duidelijk te maken dat de straat zo een belangrijke rol speelt dat het beargumenteerbaar is om wel degelijk van straatkinderen te spreken. Bovendien werd duidelijk dat het om een aparte groep kinderen gaat die een eigen aanpak en eigen aandacht vereist.

Het leven van de kinderen bestaat uit een constellatie van relaties met verschillende plaatsen en instituties. Door het opdelen van hun leven in deze verschillende relaties met plaatsen die niet met elkaar in contact mogen komen, proberen de kinderen vat te krijgen op hun leven, maar verliezen ze tevens een deel de mogelijkheid een plaats te ontwikkelen waar ze zichzelf kunnen zijn en waar ze zich volledig goed kunnen voelen. Want nergens kunnen ze alles wat ze meemaken, alles wat en wie ze zijn samenbrengen tot een geheel. Een aantal kinderen ervaren dit soms als positief. Dat bijvoorbeeld bij PAS hun deelname aan de prostitutiescène niet ter sprake komt, is voor hen een opluchting en een reden waarom PAS een veilige haven wordt. Maar tegelijkertijd wordt PAS op die manier ook deels een vluchtoord voor een deel van hun leven dat ze willen

vergeten. Nochtans bestaat de enige echte manier om aan de prostitutie te ontsnappen erin de prostitutie de rug toe te keren en de eigen gevoelens daaromtrent in de ogen te kijken en te verwerken. Ons lijkt het dat de kinderen pas echt rust kunnen vinden als ze de vakjesopdeling van hun leven laten varen en hun leven kunnen samenbrengen tot één geheel.

Uit het onderzoek van Gillebeert is duidelijk gebleken dat het leven van de kinderen hard is en doorspekt is met vele problemen. Toch menen we dat Agnelli gelijk heeft wanneer ze stelt: "Harsh though his sufferings are, it would be wrong to think of the street child as invariably miserable." (Agnelli, 1986: 38) Want straatkinderen zijn vrijgevochten vechters en proberen iets van hun situatie te maken. Ze hebben hulp nodig maar hulp die toelaat hun eigen ding te doen. Want ze weten wat ze willen.

Uit het onderzoek van Gillebeert blijkt dat het straatkinderenfenomeen een nog bijna onontgonnen onderzoeksterrein is dat dringend om meer aandacht vraagt. Kwalitatief en kwantitatief onderzoek is noodzakelijk om meer inzicht in het fenomeen te verwerven en om de kinderen beter en efficiënter te kunnen helpen. Bovendien lijkt het ons erg zinvol dat verschillende organisaties en straathoekwerkers uit alle provincies rond de tafel gaan zitten, hun ervaringen uitwisselen en tot een structurele aanpak komen van het fenomeen in plaats van de tot nu gevoerde *ad hoc* aanpak. We hopen met dit artikel anderen aan te zetten tot onderzoek van het fenomeen en het fenomeen op het wetenschappelijk forum naar voor te brengen zodat ook anderen er oor voor krijgen en het eindelijk de nodige aandacht krijgt.

Bibliografie

Boeken en artikels

AGNELLI S. (1986), *Street children. A growing urban tragedy*, George Weidenfeld and Nicolson Limited, Londen.

BLANC C. S. (1994), 'Introduction', in BLANC C. S. (ed.), *Urban Children in distress. Global predicments and innovative strategies*, Gordon and Breach, Yverdon.

BOGAERT P.J. (1998), 'VUB-studie vindt geen straatkinderen in Brussel', *De Morgen*, 18 augustus.

BRUYLAND M. (1997), *Als de straat je thuis moet zijn... Straatkinderen en -jongeren in België. Verkennend onderzoek in drie grootsteden*, Gent.

CONNOLY M. en ENNEW J. (1996), Introduction. Children out of place, *Childhood*, 3, Sage Publications, Londen.

Conventie van Genève betreffende de status van vluchtelingen, VN (art.1), (1951)

- COUNCIL OF EUROPE (1994), *Streetchildren, co-ordinated research programme in the social field (1992-1993)*, Council of Europe Press, Strasbourg
- ENNEW J en MILLE B, Methods of research with street and working children: an annotated bibliography, <http://www.rb.se/childwork/work03.htm>
- FERRIER J. en CLARIJS R. (1998), Straatkinderen, zwerfkinderen, *Tijdschrift voor jeugdhulpverlening en jeugdwerk*
- GALLE C. (2001), 'Straatkinderen hebben weer een thuis. Antwerps stadsbestuur vindt na lang zoeken onderkomen voor opvangproject', *De Morgen*, vrijdag 31 augustus.
- GILLEBEERT D. (2002), My place - Their place, de plaats van straatkinderen in de Belgische samenleving en meer specifiek in Antwerpen, Gent.
- GLAUSNER B, *Street Children: deconstructing a construct* in JAMES A. and PROUT A. (eds.) (1990), *Constructing and Reconstructing Childhood. Contemporary issues in the sociological study of childhood*, Falmer Press, London.
- GOLIATH D. (1989), The problem that grows and grows, *Prisma*, 4.
- HAVEN (juli 2001), *Minderjarige vluchtelingen in Antwerpen, sociale kaart*.
- HANSSSEN E. (1996), 'Finding care on the street. Processes in the careers of Sri Lankan street boys', *Childhood*, 3, Sage Publications, London.
- KONING BOUDEWIJN STICHTING (1999), *Straatkinderen-kinderen op straat*.
- LALOR, J. L. (1999), 'Street Children: a comparative perspective', *Child Abuse & Neglect*, 23, 8, USA: Elsevier Science Ltd, USA.
- LEMAN J. en GAILLY A. (1988), *Politieke vluchtelingen*, Cultuur en migratie vzw, Brussel.
- LE ROUX J. and SMITH C.S (1998a), 'Is the street child phenomenon synonymous with deviant behaviour?', *Adolescence*, 33, 132.
- LE ROUX J. and SMITH C.S. (1998b), 'Public perceptions of, and reactions to, street children', *Adolescence*, 33, 132.
- LUCCHINI (1996a), *Sociologie de la survie: l'enfant dans la rue*, Presses Universitaires de France, Paris
- LUCCHINI R. (1996b), 'The street and its image', *Childhood*, 3, Sage Publications, London.

OCIV (1997), *Vluchtelingenonthaal in de praktijk*, Brussel.

'Opinie. Ongeveer 7.000 straatkinderen in België' (interview met professor Eugene Verhellen), *De Morgen*, (22 juni 1996)

OUDE ENGBERING G. en KRUIJT D. (1996), *Streetchildren in the European city. A preliminary study*, CSPS, Rotterdam.

ROBBERECHTS F. en VAN DEN BERGHE L. (2001), 'Kinderen van de straat', *Goed Gevoel*, 3 oktober

SABATTINIA. (1996), *On becoming a street child. A field study in the city of Cordoba*, Universiteit van Amsterdam, Amsterdam.

SERNEELS K. (2001), 'Vlaanderen telt 2000 dakloze kinderen, zegt studie.', *De Morgen*, dinsdag 29 mei.

SERNEELS K. (2001), 'Ciske de rat is helaas ook een Vlaming. Studie Algemeen Welzijnswerk: een op vijf daklozen in Vlaanderen is een kind.', *De Morgen*, dinsdag 29 mei.

VAN BEERS H. (1996), 'A plea for a child-centred approach in research with street children', *Childhood*, 3, Sage Publications, London.

WEST A. (1999), 'Children's own research: street children and care in Britain and Bangladesh', *Childhood*, 6, 1, Sage Publications, London.

Reportages

Mani, de rat, een reportage op TV 1 van Koppen, oktober 2000.

Gesprekken

Telefoongesprek met Danny Lescrauweat had op 18 januari 2002

Telefoongesprek met Mustafa van het straathoekwerk Gent op 25 maart 2002

Gesprek met Prof. E. Verhellen op 4 december 2001

Interviews

Interview met Sylke Blommaert op 30 januari 2002

Interview met Jo Goorden op 1 en 6 februari 2002